

5-63
19.12.2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ
Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

Кирилюк Дарина Русланівна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ
В СЕГМЕНТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ**

представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр»

кваліфікації «магістр з туризму»

спеціальності 242 «Туризм»

Допущено до захисту

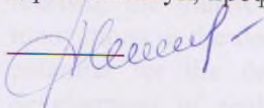
протокол № 09

від 15.11.2023р.

зав. кафедри туризму та

готельно-ресторанної справи

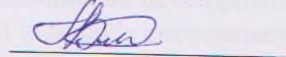
д-р. екон. наук, проф. Климчук А. О.

Керівник

к.і.н., доц. кафедри туризму та
готельно-ресторанної справи,

Любченко В. В.

Гарант освітньої програми

д-р. екон. наук, професор,

Олійник О. В.

Житомир – 2023

Кирилюк Д. Р. Формування інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму України : кваліфікаційна робота магістра. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2023. 124 с.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є дослідження основних аспектів щодо перспективності формування інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму України. Впровадження нових ідей, практик та технологій може покращити якість туристичного досвіду, забезпечити збереження природних ресурсів та сприяти сталому розвитку, що робить цю тему дуже актуальною для дослідження та розвитку в сучасних умовах.

У кваліфікаційній роботі магістра розкрито основні поняття та концепції екологічного туризму; досліджено турпродукт екологічного туризму; проаналізовано роль інновацій у розвитку екологічного туризму; виявлено ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні; досліджено стан розвитку екологічного туризму в Україні; виділено конкурентні переваги екологічного туризму в Україні; здійснено аналіз існуючих екологічних туристичних продуктів в Україні; визначено нові перспективні райони для розвитку екологічного туризму; надано пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту шляхом інноваційних рішень.

Ключові слова: екологічний туризм, туристичний продукт, інновації в туризмі.

Kyryliuk D. R. Formation of an innovative tourist product in the segment of ecological tourism of Ukraine : Master's thesis. Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University, 2023. 124 p.

The purpose of the master's qualification work is to investigate the main aspects of the prospects for the formation of an innovative tourist product in the segment of ecological tourism of Ukraine. The introduction of new ideas, practices and technologies can improve the quality of the tourism experience, ensure the conservation of natural resources and promote sustainable development, making this topic very relevant for research and development in today's environment.

The master's thesis discloses the main concepts and concepts of ecological tourism; the tourist product of ecological tourism was investigated; the role of innovations in the development of ecological tourism is analyzed; revealed resource potential for the development of ecological tourism in Ukraine; the state of development of ecological tourism in Ukraine was investigated; the competitive advantages of ecological tourism in Ukraine are highlighted; an analysis of existing ecological tourism products in Ukraine was carried out; new promising areas for the development of ecological tourism have been identified; proposals for improving the ecological tourist product through innovative solutions are provided.

Key words: ecological tourism, tourist product, innovations in tourism.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ	8
1.1. Основні поняття та концепції екологічного туризму	8
1.2. Турпродукт екологічного туризму: складові та фактори формування	15
1.3. Роль інновацій у розвитку екологічного туризму	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	32
2.1. Ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні	32
2.2. Стан розвитку екологічного туризму в Україні	41
2.3. Конкурентні переваги екологічного туризму в Україні	52
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ В СЕГМЕНТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ	63
3.1. Аналіз існуючих екологічних туристичних продуктів в Україні	63
3.2. Визначення нових перспективних районів для розвитку екологічного туризму	74
3.3. Пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту шляхом інноваційних рішень	82
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Туризм – це вид діяльності, пов’язаний з подорожами та відвідуванням різних місць з метою відпочинку, розваг, освіти, культурного обміну, ділових зустрічей та інших цілей. Він включає в себе подорожі як в межах країни, так і за її межами. Туристи можуть відвідувати туристичні атракції, міста, природні пам’ятки, історичні об’єкти, релігійні святині та інші місця.

Туризм є важливою галуззю для багатьох країн, оскільки він сприяє економічному розвитку, створює робочі місця, сприяє культурному обміну та співпраці між націями, а також підвищує свідомість та освіту людей. Туризм може включати різні види, такі як екскурсії, відпочинок на природі, культурні подорожі, спортивний туризм, гастрономічний туризм, медичний туризм і багато інших.

Світова спільнота все більше обертається до сталого розвитку і збереження навколишнього середовища. Екологічний туризм став однією з важливих галузей, яка сприяє більш екологічному споживанню та природоохоронним ініціативам.

Україна має великі можливості для розвитку екологічного туризму завдяки своїм природним багатствам, які варто зберігати та використовувати в туристичних цілях.

Туризм завжди залишається важливою галуззю для економіки країни, і екологічний туризм може надати новий імпульс розвитку, привернувши увагу туристів, які цінують природну красу та екологічну чистоту.

Суспільство стає все більш свідомим стосовно проблем забруднення навколишнього середовища та знищення природних резерватів. Тому існує попит на туристичні продукти, які сприяють збереженню природи та її відновленню.

Екологічний туризм також може сприяти зближенню різних культур та розвитку суспільних зв’язків через спільність цінностей щодо збереження навколишнього середовища.

Уряд України та регіональні влади дедалі більше розуміють важливість розвитку екологічного туризму та надають підтримку проектам у цій галузі. Це включає фінансову підтримку, розвиток інфраструктури та рекламні кампанії.

Однією з ключових особливостей сучасного етапу розвитку економіки України є зростаюча роль інновацій як фундаментальної основи для економічного зростання. Інновації та нові технології набувають вирішального значення для сталого розвитку туристичної індустрії та підвищення конкурентоспроможності компаній у галузі туризму.

Інновації в галузі туризму представляють собою розробку і створення нових туристичних маршрутів, продуктів, видів туризму та обслуговування, з використанням нових ресурсів, передових досягнень науки і техніки, а також інформаційних технологій. Ці інновації сприяють економічному розвитку туристичних підприємств та сприяють поліпшенню туристичного образу країни та її регіонів.

Впровадження інновацій в туристичний продукт в сегменті екологічного туризму має велике значення з ряду важливих причин: зміна клімату і збереження природи; попит на сталі та екологічно чисті подорожі; сприяння сталому розвитку; економічний потенціал та екологічна освіта.

Всі ці фактори підкреслюють важливість інновацій в сегменті екологічного туризму. Впровадження нових ідей, практик та технологій може покращити якість туристичного досвіду, забезпечити збереження природних ресурсів та сприяти сталому розвитку, що робить цю тему дуже актуальною для дослідження та розвитку в сучасних умовах.

Мета дослідження полягає у вивченні основних аспектів щодо перспективності формування інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму України.

Завданнями даної роботи є:

- розкрити основні поняття та концепції екологічного туризму;
- дослідити турпродукт екологічного туризму, його складові та фактори формування;

- проаналізувати роль інновацій у розвитку екологічного туризму;
- виявити ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні;
- дослідити стан розвитку екологічного туризму в Україні;
- виділити конкурентні переваги екологічного туризму в Україні;
- здійснити аналіз існуючих екологічних туристичних продуктів в Україні;
- визначити нові перспективні райони для розвитку екологічного туризму;
- надати пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту шляхом інноваційних рішень.

Об'єктом даного наукового дослідження є висвітлення перспектив розвитку інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму України.

Предмет дослідження – теоретичні, аналітичні, практичні та методологічні засади щодо вивчення перспективного розвитку інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму, в межах даної туристичної дестинації на даний час.

Методи даного дослідження включали загальнонаукові методи наукового дослідження, а саме:

- літературний – аналіз літературних джерел для визначення основних понять та концепцій екологічного туризму; аналіз літературних джерел для визначення ресурсного потенціалу для розвитку екологічного туризму в Україні; аналіз літературних джерел та статистичних даних для визначення нових перспективних районів в Україні для розвитку екологічного туризму;
- аналітичний – аналіз складових турпродукту та вивчення факторів, що впливають на його формування; аналіз стану розвитку екологічного туризму в Україні на основі зібраної статистичної інформації; аналіз конкурентних переваг екологічного туризму в Україні на основі порівняльного аналізу з іншими регіонами; детальний аналіз існуючих продуктів екологічного туризму в Україні для виявлення їхніх сильних і слабких сторін;

- синтетичний – синтез інформації щодо ролі інновацій у розвитку екологічного туризму на основі зібраного матеріалу; синтез пропозицій та інноваційних рішень для вдосконалення туристичного продукту на основі аналізу та літературних джерел.

Під час написання даної роботи було використано різні види джерел інформації, включаючи наукові матеріали, представлені у вигляді монографій, узагальнюючих наукових праць, збірників, статей, рефератів, тез, в яких висвітлюються різні наукові проблеми; нормативні матеріали, видані органами законодавчої та виконавчої влади різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо і містять основні норми й правила та є основою для здійснення будь-якої діяльності та статистичні матеріали, подані у вигляді таблиць та діаграм.

Дослідження зазначеної теми сприяє розвитку туризму в Україні, дозволяє ідентифікувати нові перспективні райони для екологічного туризму та створення інноваційних продуктів, що збільшує туристичний потік і сприяє економічному розвитку регіонів, а також сприяє збереженню природи та культурних цінностей, залученню інвестицій, підвищенню якості туристичних послуг, залученню нових аудиторій, популяризації екологічного образу життя.

Результати дослідження обраного напрямку туризму було опубліковано у вигляді наукової статті під назвою «Розвиток екологічного туризму в Україні» в науковому журналі «Економіка, управління та адміністрування» № 2 (104) 2023, в секції «Економіка», а також представлено у вигляді тез під назвою «Екотуризм в Україні: суть та особливості», на щорічну Всеукраїнську конференцію, присвячену Дню науки у 2023 році, у розділі «Вплив інноваційних змін на розвиток суспільства: управлінські та соціально-економічні аспекти», секція 5 – «Актуальні проблеми розвитку туризму».

Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Результати дослідження в узагальненому вигляді представлені у висновках. Робота викладена на 125 сторінках, містить 13 таблиць, 9 рисунків, 5 додатків та 80 використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Основні поняття та концепції екологічного туризму

Один із потенційно перспективних напрямків розвитку туризму, що постійно набирає обертів, – це екологічний туризм. Кількість прихильників цього виду подорожей в останні роки неперервно зростає у всьому світі, а екологічні ініціативи набули активного розвитку. Можливість подальшого росту цього сегмента туризму пов'язана зі стимулюючими перспективами перебудови економіки, що сприяє розвитку інших галузей, таких як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів для широкого споживання і багато інших.

На сьогоднішній день екотуризм найбільше популярний серед молоді та активних людей, включаючи студентів, які шукають можливість відвідати цікаві місця з економічно вигідними умовами. Останнім часом екотуризм також привертає увагу літніх людей, які розглядають його як спосіб отримання рекреаційних послуг [1].

Термін «екологічний туризм» є новим поняттям у галузі туризму, і вперше він був представлений мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкурейном у 1980 році. Він визначив екологічний туризм як спосіб подорожувати, проявляючи повагу до природи, і дозволяє поєднати задоволення від її вивчення та знайомства з нею з можливістю сприяти її збереженню. Екологічний туризм можна розглядати в його найпростішій формі як подорож «серед природи». Більш розширена форма екотуризму включає в себе різні аспекти, такі як вивчення тваринного та рослинного світу, різноманітність видів життя, сталість економіки, охорона навколишнього середовища, культурна спадщина, взаємодія з суспільством та взаємовідносини

людини з навколишнім середовищем. З цього погляду екологічний туризм визнається як ключовий інструмент для сталого розвитку регіонів [2, с. 17].

Концепцію екологічного туризму розпочали формувати у 80-х роках. Концепція «м'якого туризму» стала однією з ранніх форм екологічно безпечного туризму та активно використовувалася в країнах, таких як Німеччина, Швейцарія та Австрія. У цьому підході «м'який туризм» визначався не лише як успішний туристичний бізнес, але й як турпохід, що передбачає обов'язкове дотримання принципів бережливого ставлення до природи, культури та традицій місцевого населення. Основна ідея полягає в гуманізації традиційного туризму.

Іншою важливою моделлю екотуризму є «австралійська модель», яка визначається застосуванням в малозмінному, вразливому природному середовищі та особливо охоронюваній території. Головною метою екотуристів у цьому випадку є вивчення природи та відпочинок на природі з метою отримання задоволення та естетичних вражень.

Також існує «західноєвропейська модель» екотуризму, яка розвивається в культурному ландшафті та наголошує на принципах сталого розвитку туризму та збереженні природних ресурсів в Європі [3].

На основі наведених визначень можна провести зіставлення особливостей «м'якого» і «жорсткого» туризму (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Зіставлення особливостей «жорсткого» та «м'якого» туризму

«Жорсткий» туризм	«М'який» туризм
Масовість	Індивідуальні та сімейні тури, поїздки в колі друзів
Короткочасні поїздки	Тривалі подорожі
Швидкі засоби пересування	Повільні і помірно швидкі засоби пересування
Заздалегідь узгоджена програма	Спонтанні рішення
Мотивування «зовні»	Мотивація «зсередини»

Продовження табл. 1.1

Імпорт стилю життя	Стиль життя відповідно до культури відвідуваної країни
«Пам'ятки»	«Враження»
Комфорт і пасивність	Активність і різноманітність
Попередня інтелектуальна підготовка до поїздки невелика	Країна, що відвідується, вивчається заздалегідь
Турист не володіє мовою країни і не прагне її вивчити	Мова країни вивчається заздалегідь – хоча б на найпростішому рівні
Турист приїжджає в країну з почуттям господаря, якого «обслуговують»	Мандрівник пізнає нову культуру
Покупки утилітарні (шопінг) або стандартні	Покупки – це пам'ятні подарунки для друзів
Після поїздки залишаються тільки стандартні сувеніри	Після поїздки залишаються нові знання, емоції та спогади
Турист купує листівки з видами	Мандрівник малює з натури чи фотографує сам
Цікавість	Тактовність
Гучномовність	Спокійна тональність

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Існують два основних підходи до визначення сектора екологічного туризму.

У першому підході, під екотуризмом розуміють туризм, в якому основний акцент робиться на відвідуванні дикої природи. Проте більшість дослідників визнають, що визначення межі між природними та культурними об'єктами у цьому контексті може бути складним завданням. Значна частина авторів також розглядає об'єкти традиційної культури як частину екотуризму. Однак, навіть у цьому підході поняття «екотуризм» ще не охоплює всі аспекти цієї форми туризму.

Важливим аспектом є також туризм, спрямований на відпочинок на природі та територіях, які були змінені діяльністю людини. Ця форма туризму особливо поширена у США та країнах Західної Європи, де природні ландшафти вже практично не залишилися в первісному вигляді. Такий вид туризму часто відносять до категорії екологічного, і його роль у збереженні та відновленні навколишнього середовища, традицій та екологізації економічного розвитку стає надзвичайно важливою у деяких регіонах.

У другому підході, екологічний туризм розглядається як одна з форм сталого туризму. Цей підхід вважається більш обґрунтованим, оскільки він спирається на принципи сталого розвитку. Згідно з цим підходом, екологічний туризм має передбачати використання природних ресурсів без їх деградації, а частину прибутків від нього слід вкладати в охорону та відновлення цих ресурсів. В цьому контексті об'єкти туризму можуть бути як природного походження, так і штучні структури [5].

У німецькомовних країнах рідко використовують терміни «екологічний туризм» або «зелений туризм». Замість цього, більш поширеними є вирази «м'який туризм» або «екологічно та соціально відповідальний туризм».

Так, «стійкий туризм» є ще більш загальним поняттям, яке відповідає потребам як туристів, що відвідують туристичні центри, так і місцевого населення. Відповідно до визначень Всесвітньої організації туризму (ВОТ) та Всесвітньої Ради з туризму та подорожей, «стійкий туризм» передбачає забезпечення і оптимізацію перспектив майбутнього розвитку.

У цьому підході ресурси використовуються таким чином, щоб задовольнити економічні, соціальні та естетичні потреби, при цьому зберігаючи культурну унікальність, важливі екологічні особливості, різноманіття біологічних видів і життєво важливі системи. Сстійкий туризм має враховувати критерії економічної, соціальної, екологічної та культурної сумісності, сприяючи збалансованому розвитку туристичних об'єктів і збереженню природних та культурних цінностей [6].

Отже, всі різновиди визначень екологічного туризму, які можна знайти в науковій літературі, можна приблизно розділити на дві категорії. В першій категорії під терміном «екотуризм» розуміють туризм, де основним об'єктом є природа та її охорона:

«Екотуризм – життєздатний туризм, чутливий до навколишнього середовища, що включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища і має на меті поліпшення стану в цьому середовищі» (Т. Міллер, 1978).

«Екологічний туризм – це поєднання подорожі з екологічно чутливим ставленням до природи, що дозволяє поєднати радість знайомства і вивчення зразків флори і фауни з можливістю сприяти їх захисту» (Гектор Цебаллос Ласкурейн, 1980).

«Екотуризм – це природний туризм, що сприяє охороні природи» (Всесвітній Фонд дикої природи, 1990).

«Екотуризм – це природно-орієнтований туризм, що включає програми екологічної освіти і здійснюється у відповідності до принципів екологічної стійкості» (Національна стратегія екотуризму Австралії, Департамент туризму, Канберра, 1992).

«Екотуризм – будь-яка подорож, протягом якої мандрівник вивчає навколишнє середовище, подорож, у якій природа є головною цінністю» (Ward N.K., 1997).

«Екотуризм – це екологічно стійка форма природного туризму, зорієнтована перш за все на життя в дикій природі та її пізнання, яка організовується відповідно до етичних норм так, щоб звести до мінімуму вплив на навколишнє середовище, споживання і витрати, і орієнтована на місцевий рівень. Зазвичай така форма туризму розвивається на територіях, що охороняються, і покликана робити внесок у збереження цих територій» (Fennel, D. Ecotourism Routledge, 1999).

Інший підхід розглядає екологічний туризм як ілюстрацію стійкого туризму. Цей тип туризму ґрунтується і втілює в життя основні принципи концепцій стійкого розвитку:

«Екотуризм – відповідальна подорож у природні зони, області, що зберігає навколишнє середовище і підтримує добробут місцевих жителів» (Міжнародна організація екотуризму (TIES – The International Ecotourism Societ–міжнародне товариство екотуризму).

«Екологічний туризм – подорож із відповідальністю перед навколишнім середовищем на відносно незайманих природних територіях із метою вивчення й насолодження природою та видатними пам'ятками культури, що сприяє

охороні природи, «м'яко» впливає на навколишнє середовище, забезпечує активну соціально-економічну участь місцевих жителів і отримання ними переваг від цієї діяльності» (Міжнародний Союз Охорони Природи і природних ресурсів).

«Екологічний туризм – це цілеспрямовані подорожі в природні території з метою більш глибокого розуміння місцевої культури і природного середовища, які не порушують цілісність екосистем, при цьому роблять охорону природних ресурсів вигідною для місцевих жителів» (Товариство Екотуризму, 1994).

«Екотуризм належить до тих форм туризму, при яких робиться свідома спроба звести до мінімуму негативний вплив на навколишнє середовище, допомогти у фінансуванні природних територій, що охороняються, створити джерела доходів для місцевого населення» (Робоча група з екотуризму Федерального міністерства з фінансового співробітництва і розвитку Німеччини, 1995).

«Екотуризм координує, допомагає і стимулює використання культурних і природних туристських ресурсів, визнаючи важливість зберігання місцевої культурної спадщини і природних ресурсів області (регіону) для місцевого населення і майбутніх туристів» (М.Майя, 1997).

«Екотуризм – це будь-який вид прибуткової туристичної діяльності, що сприяє формуванню екологічного світосприйняття, приносить користь навколишньому природному середовищу, культурній, культурно-історичній і генетичній спадщині, з метою сталого розвитку туристичних регіонів, підвищення культурного рівня і достатку населення, в тому числі шляхом відрахування певної частини отриманого прибутку на фінансування проектів, спрямованих на досягнення вказаних завдань» (В.А. Ємельянов, 2001) [3].

Аналіз деяких визначень екотуризму одним з перших провів В. О. Храбовченко [7]. Проаналізувавши наведені вище дефініції поняття «екотуризм» варто виділити недоліки деяких визначень (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Недоліки деяких визначень поняття «екотуризм»

Визначення	Недоліки
Поїздки до національних парків та інших природних об'єктів зі спостереженням та отриманням задоволення від спостереження за рослинами, тваринами та поглибленням знайомства з місцевою культурою.	Не враховуються інтереси місцевих жителів, не зберігається екосистема
Відкриттєво-пізнавальна подорож сприяє збагаченню знань про природу та сприяє збереженню екосистеми, одночасно залишаючи не порушеними жителів природного середовища.	Прояв неповаги до інтересів місцевих жителів
Свідомий туризм сприяє збереженню природних об'єктів і сприяє покращенню добробуту місцевого населення.	Виключає пізнання туристами природи
Туризм, що включає подорожі до відносно непереповнених місць з метою вивчення та насолоди пейзажами, дикими тваринами, рослинами і культурними пам'ятками.	Не враховуються інтереси місцевих жителів, не зберігається екосистема
Сталий туризм, який ґрунтується на відносно незайманих природних об'єктах, не завдає шкоди та здійснюється за умов адекватного управління, сприяючи тривалому збереженню та управлінню охоронюваними територіями.	Прояв неповаги до інтересів місцевих жителів
Екологічно чутливий туризм, який захищає навколишнє середовище.	Прояв неповаги до інтересів місцевих жителів, не зберігається екосистема
Подорож з метою вивчення історії та культури природи, що приносить економічну користь, не втручаючись при цьому в екосистему.	Прояв неповаги до інтересів місцевих жителів

Джерело: побудовано автором за даними [8]

Дослідивши всі основні поняття та концепції екологічного туризму, можна зробити висновок, що екотуризм є тим напрямком у туристичній галузі, що швидко розвивається і його розуміння може відрізнятися в різних країнах. Форми екотуризму є гнучкими і можуть охоплювати різні аспекти туристської діяльності, включаючи ті, які раніше не були спрямовані на екологічну орієнтацію. Стримувати його в жорстких рамках та обмежувати одним єдиним визначенням, ймовірно, не є раціональним.

1.2. Турпродукт екологічного туризму: складові та фактори формування

Туристичний продукт – це комбінація матеріальних (товари) та нематеріальних (послуги) складових, які сприяють повному задоволенню потреб туристів, що виникають під час їх подорожі [9].

Туристичний продукт – це особливий вид товару, який має свої характерні риси.

Перша характеристика туристичного продукту полягає в тому, що в ньому існує велика кількість взаємозв'язків між різними його компонентами. У галузі туризму працює багато різних туристичних підприємств і організацій, які повинні постійно співпрацювати між собою для ефективної діяльності.

Друга особливість полягає в складності туристичних послуг. Туристична послуга включає в себе все, що турист може враховувати або використовувати під час подорожі, включаючи матеріальні та нематеріальні складові.

Третя характеристика – сильний вплив зацікавлених клієнтів на туристичну організацію. Різні зацікавлені сторони мають різні інтереси і можуть впливати на рішення організації.

Четверта особливість полягає в тому, що туристичний продукт не може бути відокремлений від його джерела формування і потребує доставки до місця виробництва.

П'ята характеристика визначається неможливістю зберігання туристичного продукту.

Шоста особливість – неможливість побачити або випробувати туристичну послугу при укладенні договору. Якість туристичного продукту залежить від багатьох факторів і може коливатися.

Сьома характеристика – сезонність, коли обсяг туристичних послуг залежить від природних та кліматичних умов [10, с. 9-10].

Туристичний продукт складається з двох економічних категорій, а саме: туристичних засобів і благ та послуг. Графічне представлення компонентів туристичного продукту наведено на рисунку 1.1 [11].

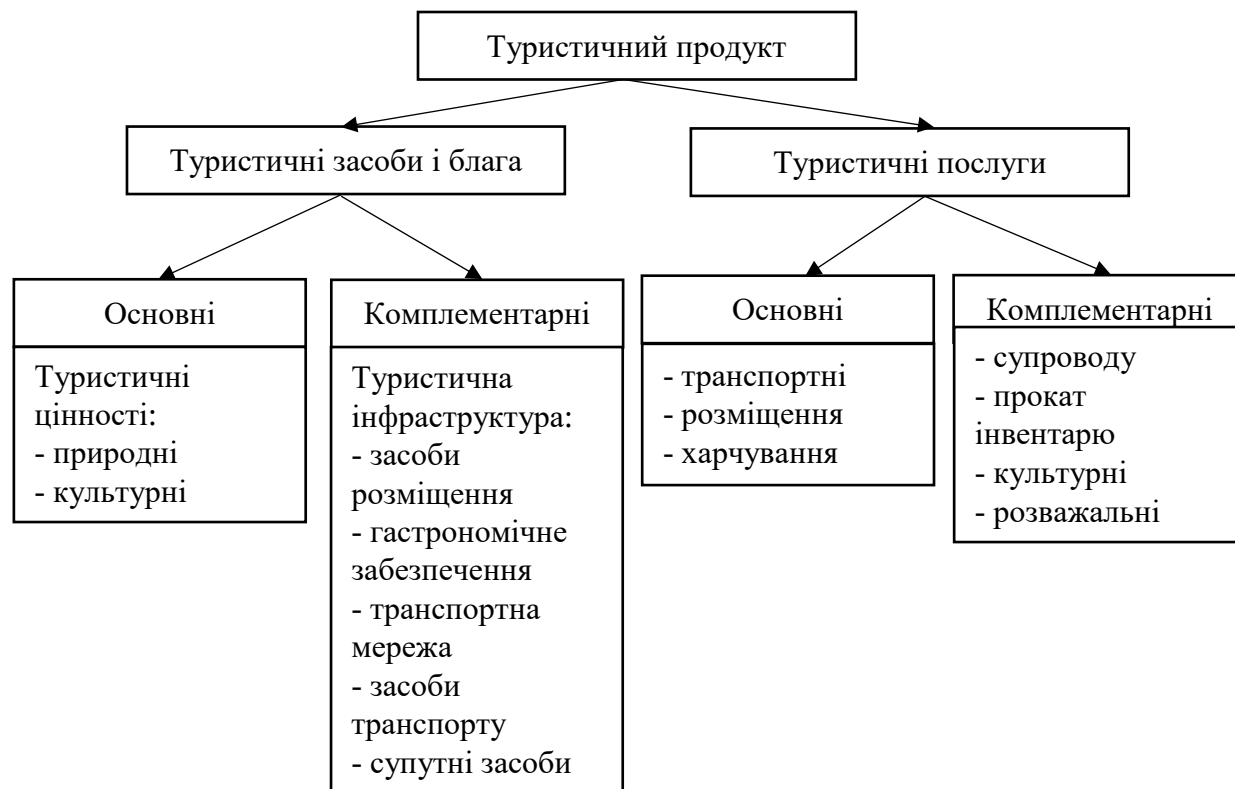

Рис. 1.1. Складові елементи туристичного продукту

Джерело: побудовано автором за даними [11]

Для того щоб бути спожитим, турпродукт проходить чотири етапи створення: проектування (ідея, задум); формування; просування; реалізація. Перші два етапи звичайно виконують туроператори, до двох останніх залучаються турагенти (рис. 1.2).

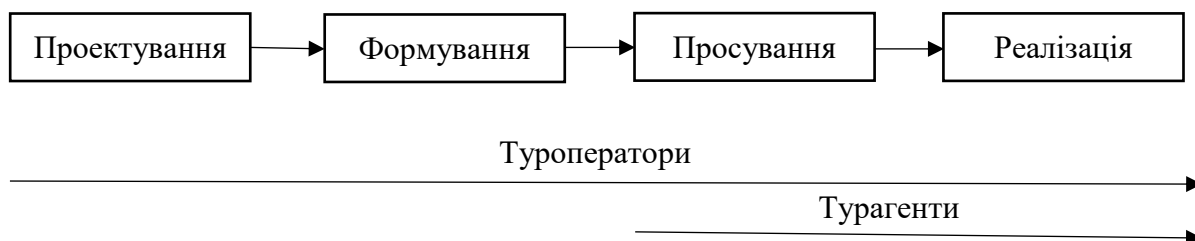

Рис. 1.2. Етапи створення туристичного продукту

Джерело: побудовано автором за даними [12, с. 32]

Екотуристична діяльність, як і будь-яка інша, починається з ідеї – конкретно, ідеї, що певний об'єкт може виявитися цікавим і здатним привабити туристів. При цьому важливу роль відіграє природний ресурс, здатний привернути увагу. Сучасною назвою для об'єкта, що використовується у

туризмі, є термін «дестинація» [12, с. 32-33]. Дестинація – це географічна область, яка приваблює туристів завдяки наявності особливих або унікальних рекреаційних ресурсів і відповідної інфраструктури. Ці ресурси та інфраструктура об'єднані у готовий туристичний продукт, який пропонується споживачам для задоволення різноманітних їхніх потреб [13].

Ідея може виникнути сама собою, але також існують спеціальні методи, наприклад, метод «мозкового штурму». Іноді ідея для нового бізнесу виникає після вивчення досвіду інших та розгляду можливості організації подібної діяльності, використовуючи місцеві ресурси. Ідею також можна обговорити з колегами та близькими, щоб визначити її реальність для втілення.

Наприклад, житель, який мешкає біля річки, може прийти до висновку, що можна організувати туристичну подорож на човні або катамарані. Такий тур може тривати один або декілька днів і має потенціал бути популярним. Можливості для подібних подорожей існують практично в усіх регіонах України, від Карпат до Луганщини, хоча річок для сплаву може бути обмежена кількість, і деякі з них мають греблі, що обмежують доступ.

Після усвідомлення ідеї важливо проаналізувати можливість її втілення. Перевіряються власні можливості, а також розглядається можливість залучення партнерів. Потім проводиться дослідження ринку, включаючи оцінку попиту та пропозиції, аналіз можливих постачальників послуг, включаючи транспортні.

Важливо зауважити, що створення нового виду діяльності може бути спрощеним, якщо є вже існуюча організаційна база. Проте також можливо розпочати туристичний бізнес «з нуля». Для цього потрібні ентузіазм, професійні знання, навички і, звісно, капіталовкладення. Знову ж таки, успішна реалізація ідеї значно залежить від туристичного ресурсу, який потрібно знайти та ефективно використовувати. У разі успіху така діяльність може розширюватися як за змістом, так і за географією.

Після виявлення потенційної можливості екотуристичної діяльності, наступним кроком є процес створення (формування) екотуристичного продукту.

Одним з його ключових компонентів є маршрут. Це заздалегідь розроблений шлях, яким туристи будуть подорожувати, і на якому їх обслуговуватимуть.

Зазвичай маршрути класифікують за кількома ознаками (особливостями): метою, просторовим видом, тривалістю, способом пересування, складністю перебування в тих чи інших місцях (рис. 1.3).

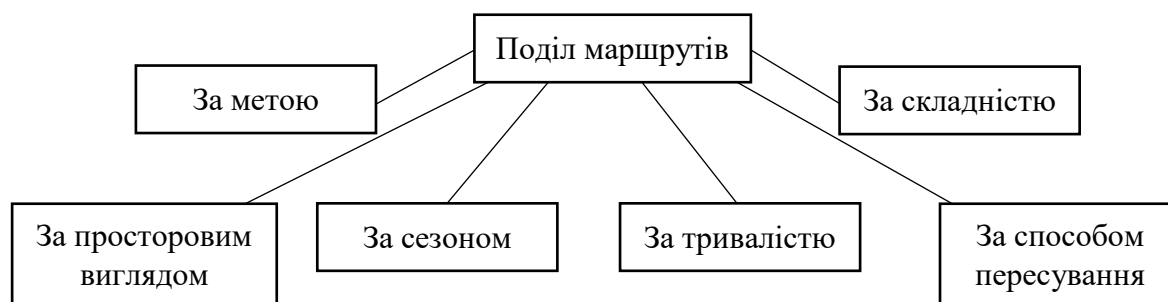

Рис. 1.3. Поділ маршрутів за ознаками

Джерело: побудовано автором за даними [12, с. 34]

Перша характеристика – це мета. В екологічному туризмі можна виділити подорожі з різною метою, такі як пізнавальні, відпочинок на природі, або тури з певним фізичним навантаженням. Звісно, можливі подорожі, які включають у себе всі ці аспекти.

Друга характеристика маршруту – його географічна форма. Маршрути можуть бути лінійними, кільцевими або радіальними. Лінійний маршрут характеризується тим, що початок і кінець не співпадають, і подорож відбувається від одного відомого та легко доступного місця до іншого. Наприклад, це може бути подорож або похід від однієї залізничної станції до іншої, або від одного міста до іншого. Кільцевий маршрут відрізняється тим, що початок і кінець розташовані у тому самому місці, і намагаються уникати повторення маршруту навіть на окремих ділянках. Радіальні маршрути базуються у конкретному місці та включають подорожі або переходи від цього місця і назад, що нагадують промені від центральної точки. Також можливі комбіновані маршрути.

Слід відзначити, що маршрути можуть відрізнятися за тривалістю подорожі. Існують короткострокові тури і багатоденні подорожі. Багатоденні тури, як правило, тривають до 7 днів. Триваліші тури не завжди популярні через втому туристів та відсутність комфорту. Крім того, сучасний ритм життя не завжди дозволяє багатьом людям відокремитися на довгий час від своїх щоденних справ.

Екотури можуть бути класифіковані за різними критеріями, такими як тип екосистеми, тривалість подорожі, географічне розташування, сезон, складність маршруту, спосіб пересування та активність учасників. Ця різноманітність дозволяє обирати тур, який відповідає індивідуальним уподобанням та фізичній підготовці.

Для розробки екотуристичних маршрутів існує можливість використовувати ресурси Інтернету. Наприклад, космічні зображення Землі можуть бути корисними для вивчення вигляду території з висоти. Ці супутникові знімки мають важливу особливість – вони відображають сучасну обстановку, щонайменше за кілька місяців до поточного часу [12, с. 33-35].

Серед ресурсів Інтернету, які корисно використовувати при плануванні подорожей, варто відзначити Google Earth (Додаток А). Це програма від компанії Google, в рамках якої доступні супутникові фотографії нашої планети в мережі Інтернет. Основною відмінністю цієї програми від Google Maps та інших схожих сервісів є можливість тривимірного перегляду поверхні землі, будівель і споруд. Важливо відзначити, що деякі фотографії регіонів мають вельми високу роздільну здатність, що дозволяє ретельно розглядати зображення до найменших деталей [14].

При плануванні майбутніх подорожей, корисним інтернет-ресурсом є SAS. Planet. На відміну від Google Earth, SAS. Planet надає можливість завантажити додаткову кількість супутникових знімків та різних карт. Наприклад, відкривши карту «Україна (luxena.com)», ви можете знайти розташування природних заповідників і національних природних парків в Україні. Цей ресурс дозволяє досить точно визначати географічні координати

місць, ставити мітки та вимірювати відстані. Він також підтримує сервіс Wikimapia, який допомагає знаходити розташування об'єктів та їх назви. Подібно до Google Earth, SAS. Planet має сервіс Panoramio, який дозволяє завантажувати фотографії місць, а також визначати висоту місцевості. За допомогою цього ресурсу можна накладати на зображення додатковий шар, такий як маршрут подорожі, і редагувати його. Ця можливість корисна для створення картографічних матеріалів для маршруту.

За допомогою сучасних інформаційних технологій, можна сформувати досить вичерпне уявлення про те, як виглядатиме майбутній маршрут подорожі, навіть не виходячи з дому.

Щодо послуг, які можна надавати, їх можна розділити на основні та додаткові. Основними послугами є перевезення, розміщення та харчування. Також можливий варіант, коли самі туристи вибирають послуги транспортування, розміщення, харчування, супроводу та анімації з різними параметрами якості та ціни. Після вибору, розраховується загальна вартість.

Інший варіант – це пакетні тури, відомі як інклюзивні тури. Клієнту пропонується придбати тур зі вже визначеним маршрутом, розміщенням, харчуванням, екскурсійним обслуговуванням. Найпоширенішими є маршрутні тури, такі як автобусні тури по різних природних заповідникам і національним природним паркам з проживанням в готелях з повним або частковим харчуванням.

Кожен вид пакетних послуг має свої переваги та недоліки. При складанні послуг за вибором клієнта, працівникам турфірми часто доводиться узгоджувати з постачальниками послуг, що є додатковою роботою, яка може вимагати додаткової оплати. Недоліками пакетних турів є наявність складових, які не можуть бути цікаві для всіх клієнтів.

Розглядаючи історію туризму, можна помітити, що сучасні подорожі стали більш складними порівняно з першими пекідж-турами, які започаткував Томас Кук. Тепер туристичні компанії все частіше створюють індивідуальні

тури, і відбувається поступовий перехід від масового обслуговування до індивідуального.

Часто індивідуальні інтереси туристів враховуються шляхом спрощення пекідж-туру, який зазвичай включає лише послуги з трансферу, розміщення та харчування. Така практика поширена, оскільки базова вартість пекідж-туру зазвичай є невеликою, але часто туристи змушені оплачувати додаткові послуги так само, як і при окремому бронюванні.

Звертаючись до екологічного туризму, важливо враховувати, що цей вид туризму є досить молодим. Багато турфірм, які розпочинають свою діяльність в галузі екотуризму, спеціалізуються на формуванні пекідж-турів.

Завершальним етапом підготовки екотуру є створення його програми, яка включає в себе маршрут подорожі, щоденний розклад, перелік екскурсій та інших послуг, що надаються. Особлива увага приділяється активним частинам подорожі, якщо вони передбачені, і гід проходить цей маршрут кілька разів у різних умовах, щоб забезпечити безпеку учасників. На картах планують усі важливі місця, які потребують уваги, і наносять маршрут. Важливо надати клієнтам карту маршруту, оскільки вона допомагає їм краще розуміти подорож і запобігає непорозумінням.

На цих картах також важливо нанести всі дестинації – цільові точки маршруту, які є цікавими для туристів. Треба також забезпечити безпеку маршруту та рівномірне розташування дестинацій по довжині маршруту.

Загалом можна встановити певне правило: чим більше складні умови подорожі, тим менше людей буде зацікавлено в такій пригоді. Отже, в більшості випадків раціонально обирати помірні навантаження і уникати надмірної «екстримальності».

Також важливо враховувати, що швидкість руху групи зазвичай залежить від її розміру. Це стосується навіть подорожей, які включають в себе транспортний перевіз. Таким чином, хоча велика група може здаватися економічно вигіднішою, вона часто супроводжується більшими труднощами. З іншого боку, дуже мала група (менше 7-8 осіб) може бути неекономічною.

Екологічні стежки, також відомі як екостежки, є досить поширеними в екотуризмі, особливо у заповідниках і національних природних парках [6, с. 35-38]. Екостежка – це особливий маршрут, спроектований для прокладання через різноманітні природні екосистеми та інші природні об'єкти, а також архітектурні пам'ятки, які мають важливе значення з естетичної, природоохоронної і історичної точки зору [15]. Зазвичай вони мають довжину 3-4 кілометри, але можуть бути коротшими або довшими. Кожній стежці бажано придумати відповідну назву, яка відображає місцевий характер, наприклад, назву потоку, озера або особливої рослинності.

Для того, щоб туристи не заблукали під час подорожі, на деревах та скелях через кілька десятків метрів наносять маркувальні позначки фарбою або прив'язують стрічки. Це дає можливість туристам легше триматися стежки та не боятися заблудитися.

Додатковою користю може бути додавання до турпродукту цікавих історичних або міфічних розповідей, які роблять подорож більш захоплюючою для учасників [12, с. 38].

Узагальнюючи, можна зазначити, що екологічний туризм вимагає ретельної розробки та створення якісного турпродукту. Основні складові турпродукту включають маршрути подорожей, щоденні програми, екскурсійний контент та послуги виконавців. Важливо враховувати фактори, такі як розмір групи туристів і рівень екстремальності маршруту при формуванні турпродукту.

Підготовка екотурів також передбачає створення екологічних стежок і можливість додаткового збагачення подорожі цікавою історією чи міфами. Врахування природних та культурних особливостей місцевості сприяє більш привабливому та освітньому турпродукту.

Загалом, формування турпродукту для екологічного туризму вимагає збалансованого підходу, який задовольняє потреби туристів та враховує збереження природного середовища. Такий підхід сприяє розвитку

екологічного туризму та збереженню навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

1.3. Роль інновацій у розвитку екологічного туризму

На сучасному етапі розвитку економіки основною характеристикою є підвищення значущості інновацій як головного каталізатора економічного зростання країн. Це також виявляється у прагненні розвинених країн конкурувати завдяки високим технологіям та нестандартним нематеріальним активам. Ключовим фактором стає широке впровадження інноваційних продуктів і технологій в господарський обіг, що відіграє вирішальну роль у економічному розвитку і покращенні якості життя населення.

Розвиток сучасного туризму залежить від розробки та впровадження інноваційних технологій, спрямованих на розширення можливостей у сфері обслуговування туристів.

Інновації в сфері туризму охоплюють широкий спектр організаційних і управлінських нововведень, які впроваджуються на різних рівнях туристичної індустрії. Серед них важливе значення має правове забезпечення туристичних проектів, створення нових видів туристичної діяльності, розробка абсолютно нових туристичних продуктів і послуг для подорожей, а також інформаційно-рекламне сприяння попиту у сфері туризму, включаючи в себе сучасні технології [16].

Роль інновацій у сфері туризму загалом, а також екологічного туризму зокрема, постійно зростає з роками. Це стає обумовлено тим, що в умовах ринкової економіки інновації є ефективним методом конкуренції. Інновації призводять до зниження виробничих витрат, цін на послуги і збільшення прибутковості. Вони сприяють створенню нових потреб, залученню нових фінансових ресурсів та підвищенню іміджу або рейтингу компанії, яка впроваджує нові продукти або послуги. Інновації також допомагають відкрити нові ринки, включаючи зовнішні. Тому процес інновацій або самі інноваційні продукти можуть стати ключовим джерелом прибутку для підприємства і відігравати важливу роль у збільшенні його доходу [17, с. 29].

Інноваційні процеси в туризмі стимулюються різними чинниками, такими як:

1. Поступовий розвиток науки і техніки, поява нових технологій.
2. Економічна та політична ситуація в окремих регіонах світу та країнах.
3. Нововведення, впроваджені міжнародними організаціями, правила економічних відносин, встановлені Всесвітньою торговельною організацією, нові форми співробітництва, запроваджені Всесвітньою туристською організацією, рішення, ухвалені міжнародними або регіональними туристичними організаціями та асоціаціями.
4. Набуття нових знань про туристичні ресурси в різних регіонах світу і інформації про додаткові можливості туристичних подорожей.
5. Державні закони та інші правові акти, що визначають економічні та політичні принципи функціонування туристичних підприємств, включаючи розроблення державної концепції розвитку туризму та прийняття нових нормативно-правових актів з соціально-економічних питань.
6. Зміни на ринках, такі як поява нових туристичних напрямків, невідповідність пропонованих послуг потребам мандрівників, зміна структури попиту і поява нових вимог до якості туристичного продукту з боку споживачів.
7. Впровадження нововведень у виробничих галузях, які тісно пов'язані з туристичним бізнесом, таких як транспортні компанії, готелі, оздоровчі заклади, засоби зв'язку тощо.
8. Прагнення компаній зміцнити своє позиціонування на ринку або боротьба за виживання.
9. Неочікувані події, не залежні від волі людей, такі як екологічні і техногенні катастрофи, терористичні акти та інші події [18].

Туризм є однією з ключових галузей обслуговування, що потребує сучасних методів і форм обслуговування клієнтів. Проте не всі компанії готові легко впроваджувати інновації у своїй практиці. Одна з основних причин цього

полягає в тому, що інновація, на перший погляд, приносить ризики і вимагає значних зусиль. Введення будь-якої новації, особливо якщо вона стосується всієї організації, часто супроводжується опором, оскільки прийняття та впровадження інновацій передбачає перегляд старих підходів, стереотипів у сприйнятті, поведінці та структурах організації. Страх перед змінами в рутинній та звичній роботі часто стає бар'єром для компаній, які розглядають нові підходи.

Впровадження інновацій в туристичних підприємствах залежить від численних факторів, які можна класифікувати, як продемонстровано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Чинники, що впливають на впровадження інновацій туристичними підприємствами

Чинники	Чинники, що перешкоджають впровадженню інновацій туристичними підприємствами	Чинники, що сприяють впровадженню інновацій туристичними підприємствами
Економічні	- відсутність джерел фінансування; - високий економічний ризик; - відсутність попиту на продукцію; - низькі доходи населення; - низька ступінь інтегрованості туризму в світогосподарську систему; - зменшення попиту на туристичний продукт.	- наявність необхідних фінансових ресурсів; - розвиток конкуренції на туристичному ринку; - державна фінансова підтримка інноваційної діяльності в туризмі; - високі доходи населення; - високий рівень інтегрованості туризму в світогосподарську систему; - поява нових вимог споживачів до якості туристичного продукту.
Технологічні	- слабкість матеріально-технічної та наукової бази; - застаріла техніка та технологія; - низький науково-технічний потенціал підприємств, регіонів та держави.	- наявність необхідного наукового потенціалу; - наявність технічної бази; - розвиток техніки, поява нових технологій у туризмі та суміжних галузях.

Продовження табл. 1.3

Організаційно-управлінські	- сталі організаційні структури; - надмірна централізація; - відсутність інноваційної стратегії; - байдужість менеджерів до нововведень; - складність узгодження інтересів учасників інноваційних процесів; - недостатність міжнародного співробітництва.	- гнучкість організаційних структур; - формування творчих цільових груп; - децентралізація; - кваліфікований маркетинг; - міжнародна науково-технічна кооперація, нові форми співробітництва; - створення інноваційної інфраструктури.
Правові	- недосконалість законодавчої бази з питань інноваційної та інвестиційної діяльності; - недосконалість законодавчої бази з питань охорони інтелектуальної власності; - недосконалість законодавства в сфері туризму.	- законодавчі заходи (особливі пільги, закони), що заохочують інноваційну та інвестиційну діяльність; - підтримка розвитку туризму владою; - розробка державної концепції розвитку туризму.
Політичні	- політична нестабільність; - непередбачувані події: екологічні і техногенні катастрофи, теракти.	- політична стабільність; - задовільна криміногенна обстановка.
Соціально-психологічні	- опір змінам; - страх невизначеності; - низький професійний статус інноватора; - відсутність матеріальних стимулів та умов творчої праці; - вплив наукових кадрів; - низька туристична активність.	- сприйнятливості до змін, нововведень; - моральна та матеріальна винагорода; - можливість самореалізації; - розвиток умов творчої праці; - висока туристична активність.
Інформаційно-комунікативні	- недостатня інформація про інновації; - недостатній обмін інформацією для управління інноваціями; - замкнутість і обмеженість міжгалузевих зв'язків; - відсутність достатнього захисту всіх видів власності на інформаційні ресурси.	- можливість туристичного підприємства швидко одержувати необхідну інформацію; - правильний вибір інформаційних каналів; - придбання ліцензій, патентів, ноу-хау; - розширення горизонтальних потоків інформації.

Джерело: побудовано автором за даними [17, с.31-32]

Часто відмова від інновацій пояснюється соціально-психологічними аспектами, оскільки співробітники організації, оцінюючи свої можливості та здібності, схильні вважати, що вони не володіють необхідними навичками і

знаннями для успішного впровадження інновацій. Це може викликати страх стати непотрібними та, в результаті, призводити до опору змінам.

Проте існує інший погляд на важливість інновацій. Фірми, які успішно впроваджують інноваційні аспекти у своїй діяльності, стверджують, що створення та просування нового туристичного продукту (послуги) не тільки бажано для організації, але й необхідно. При здійсненні інноваційної діяльності організація повинна спиратися на попередній досвід і накопичені знання. Важливо вивчити форми та методи роботи як минулого, так і сучасного часу перед тим, як приступити до реалізації нових ідей та створення нових напрямків в туризмі.

При визначенні цілей інновацій найскладніше передбачити наслідки та важливість різних нововведень. Хоча бажано досягти технологічного лідерства, завжди складно визначити, що є важливішим: багато дрібних, але негайно застосовних удосконалень продукту або одна глибока розробка, яка змінить природу бізнесу через кілька років. Підприємці можуть мати різний підхід до цього питання. В умовах жорсткої конкуренції на ринку, фірма має одночасно працювати над вдосконаленням продуктів (послуг) та створенням актуальних інновацій [17, с. 30-33].

Для отримання глибшого розуміння суті екологічного туризму, яке є важливим для розробки рекомендацій щодо його інноваційної складової, розглянемо його основні функції. Ці функції відображають практичне значення цієї галузі та необхідність її подальшого розвитку. Ці функції можна класифікувати за наслідковими ефектами, такими як рекреаційні, економічні, екологічні та соціальні (табл. 1.4). У групі функцій, пов'язаних з економічними наслідками, особливо важливою є функція інноваційності. Дослідження цієї функціональної особливості екологічного туризму досі було обмежене, що вимагає більш детальних наукових досліджень та спеціалізованих робіт в цьому напрямку від українських науковців та авторів.

Таблиця 1.4

Функції екологічного туризму та місце серед них інноваційної складової

Наслідкові ефекти	Функції
Рекреаційні ефекти	- рекреаційна: забезпечення можливості відпочинку та оздоровлення в екологічно безпечному середовищі; - дозвільна: створення можливостей для цікавого та нетрадиційного відпочинку; - креативна: надання можливості для пошуку натхнення та творчої діяльності в спокійному природному середовищі.
Економічні ефекти	- господарювання: сприяння розвитку бізнес-ідей та створенню робочих місць; - економічної диверсифікації: переорієнтація від сільського господарства до рекреації, туризму та інших суміжних сфер; - структурної трансформації: підвищення значущості сфери туризму в економіці регіону або країни; - просторового розвитку: стимулювання розвитку незагороджених територій та зменшення рівня соціально-економічної розбалансованості між містами і сільськими поселеннями; - інноваційності: сприяння інноваційній діяльності, виробництву та впровадженню нових ідей та технологій.
Екологічні ефекти	- природоохоронна: стимулювання збереження природи; - виховна: виховання екологічної свідомості суспільства.
Соціальні ефекти	- інфраструктурна: підтримка поліпшення інфраструктури сільських територій та соціальної інфраструктури; - соціоєднальна: зменшення міграції населення з сіл у міста, збереження інтелектуального потенціалу, особливо серед молоді; - поведінкова: вплив на стиль життя та схильність до переїзду з міста в село; - освітня: отримання нового досвіду і знань щодо взаємодії з навколишнім середовищем та сільським способом життя.

Джерело: побудовано автором за даними [19, с. 31]

Розглянемо деякі приклади інновацій у сфері екологічного туризму, які можна розділити на кілька категорій:

1. Продукційні інновації. Ця категорія охоплює нові бізнес-ідеї та послуги екологічного туризму, які є новаторськими на ринку.

2. Технологічні інновації. Тут розглядаються нові підходи та технології в організації та плануванні екологічного туризму, включаючи використання інформаційних технологій.

3. Інституційні інновації. Ця категорія охоплює нові способи співпраці між суб'єктами бізнесу та іншими зацікавленими інститутами у сфері екологічного туризму.

Щодо останнього пункту, інституційні інновації, можливим інституційним утворенням для розвитку екологічного туризму можуть бути еколого-туристичні кластери. Україна також розглядає можливість розширення скансенів (музеїв під відкритим небом), з особливим акцентом на екологічну тематику [19, с. 30-31].

Скансени представляють собою не лише музеї. Вони є публічними, науковими та експериментальними просторами: етнографічні лабораторії, місця для архітектурних та історичних досліджень, етнопарки та зони відпочинку [20].

Потенціал розвитку таких скансенів полягає не лише в історико-етнографічних реконструкціях, але й у висвітленні наслідків стихійних лих та антропогенного впливу на довкілля. Це стає актуальним, оскільки збереження чистоти довкілля важливе для кожної людини.

Особливий потенціал для інновацій у сфері екологічного туризму в Україні можна відзначити у використанні технологічних рішень, зокрема інформаційних технологій. Такі технології можуть бути використані для:

1) Забезпечення поширення інформації про туристичні продукти та суб'єктів туристичного бізнесу, що передбачає використання різних засобів та каналів комунікації, таких як туристичні портали, офіційні веб-сайти, соціальні мережі турагенцій та туроператорів, а також віртуальні 3D-тури, інтернет-

реклама (у тому числі банери), електронні презентації та розсилки по e-mail. Важливо підкреслити, що для екологічного туризму особливо цінними є туристичні портали, які містять інформацію про зелені агро-садиби. Прикладами таких порталів в Україні є <http://www.karpaty.info/ua/>, <http://ruraltourism.com.ua/>, <http://ua.dorogovkaz.com/>, <http://green.vsitury.com.ua/> тощо.

2) Для обслуговування купівлі та супроводу споживання туристичних продуктів, де важливо використовувати уніфіковані інформаційні бази даних, які містять перелік доступних туристичних продуктів, глобальні системи онлайн-бронювання для проживання та квитків, а також комплекси туристичних послуг, такі як екскурсії та інше. Для зелених садіб можливість бронювання повинна бути обов'язковою, оскільки це стає важливою умовою у сучасній інформаційній економіці. Посилення віртуальної комунікації розширює можливості споживчого сегмента та надає можливість пропонувати послуги іноземним туристам.

3) Для розпізнавання об'єктів під час подорожей та споживання туристичних продуктів, де важливо використовувати мобільні карти, інформаційні стенди в населених пунктах та QR-коди на об'єктах туристичної інфраструктури. Маршрути екологічного туризму, наскільки це можливо, слід позначати не лише з використанням вказівників, але й спеціальними інформаційними стендами. Розробка спеціальних мобільних додатків також сприятиме орієнтації туристів в об'єктах та природному середовищі, що підвищить їх безпеку, особливо в забійній місцевості.

4) Управління екологічним туризмом, що включає в себе створення інформаційних баз даних про клієнтів, опитування їх за допомогою спеціальних програм і модулів, аналіз даних маркетингових досліджень, електронний обмін документами та автоматизацію обліку. Ефективність суб'єктів господарювання у екологічному туризмі та профільних державних органів влади буде підвищена, якщо вони будуть використовувати різні засоби зворотного зв'язку та оцінки задоволення туристів від наданих послуг. Це надасть якісну

інформаційну основу для прийняття рішень щодо подальших покращень в екологічному туризмі [19, с. 31-32].

Таким чином, інновації в екологічному туризмі відіграють ключову роль у збереженні природи, покращенні туристичного досвіду та розвитку стійкої туристичної індустрії. Вони сприяють зменшенню негативного впливу туризму на навколишнє середовище та підвищують свідомість туристів про потребу екологічної відповідальності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1. Ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні

Розвиток екологічного туризму в Україні наразі лише починається. Однією з необхідних передумов для його успішного становлення є наявність природно-рекреаційних ресурсів, які здатні привертати увагу туристів. Україна, завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, володіє різноманітними природними та рекреаційними ресурсами, які можна успішно використовувати для розвитку екологічного туризму (рис. 2.1).

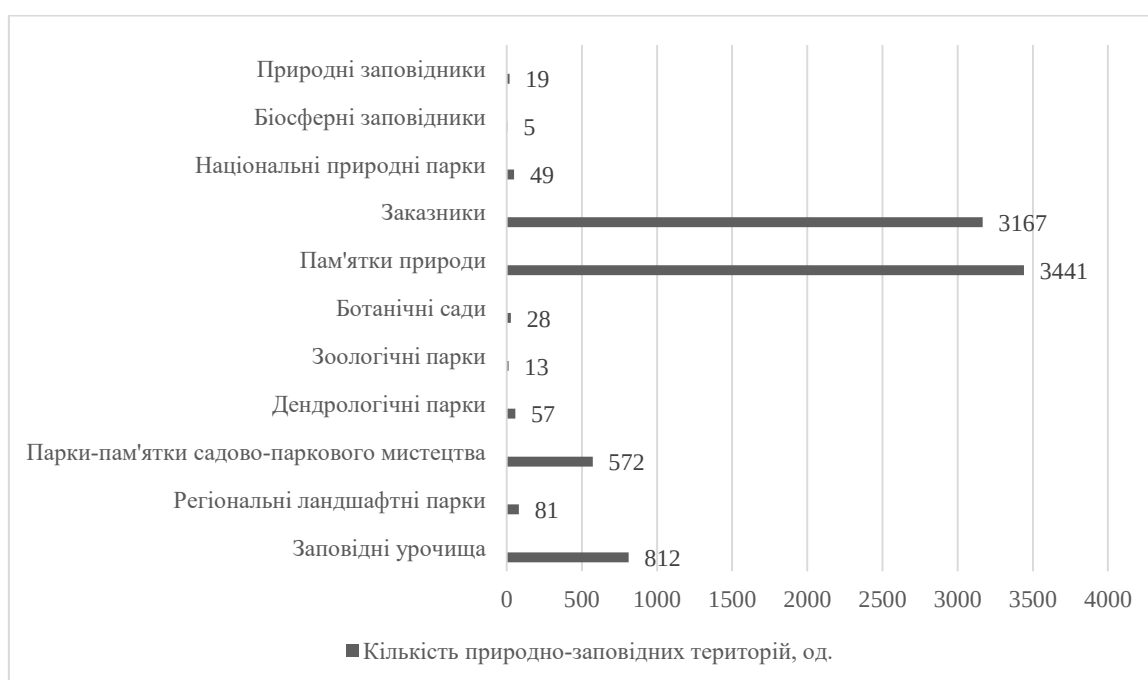

Рис. 2.1. Кількість природно-заповідних територій та об'єктів ПЗФ України, станом на 2017 рік

Джерело: побудовано автором за даними [21, с. 204]

Ресурсна база об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) досить обширна, як на рівні окремих регіонів, так і на національному рівні. Це створює

всі необхідні умови для розвитку екологічного туризму у всіх частинах України. Особливо виділяються області з великою кількістю природно-заповідних територій, такі як Чернігівська область зі своїми 665 одиницями, Тернопільська область з 639 одиницями, Черкаська область з 540 одиницями, Хмельницька область з 522 одиницями та Закарпатська область з 468 одиницями (рис. 2.2) [21, с. 204-205].

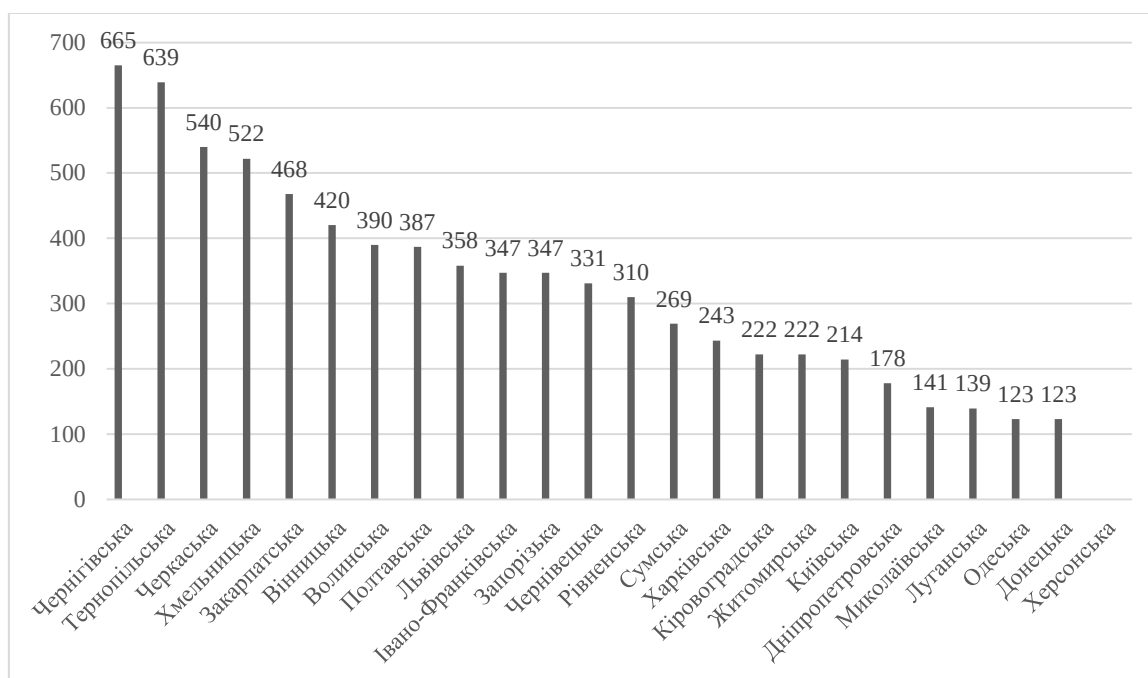

Рис. 2.2. Кількість природно-заповідних територій в кожній області України, станом на 2018 рік

Джерело: побудовано автором за даними [21, с. 205]

У той же час, проблеми, пов'язані із розвитком екотуризму загалом і в окремих регіонах, залишаються слабо дослідженими. Часто значні природні і культурно-історичні туристичні ресурси використовуються несистематично та нераціонально. Одним із найважливіших завдань екотуризму є проведення досліджень, аналізу та оцінки екотуристичного потенціалу природоохоронних територій на регіональному рівні. Це необхідно для створення якісного екотуристичного продукту та підтримки сталого розвитку в цій галузі [22].

В Україні існує багато регіонів, які роблять країну особливо привабливою для екотуризму.

Українські Карпати є природно-географічним районом, який вважається одним з найбільш сприятливих для розвитку екологічного туризму.

Природно-заповідний фонд цієї території є основою для організації екологічного туризму і охоплює приблизно 13,4% загальної площі. Тут можна знайти 450 об'єктів природно-заповідного фонду, які займають площу в розмірі 172,2 тисяч гектарів. З них 34 об'єкти мають загальнодержавне значення та охоплюють площу у 154,6 тисяч гектарів, а 416 об'єктів мають місцеве значення і займають 17,6 тисяч гектарів [23, с. 185-186].

Карпатський регіон межує з Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею. Він має всі передумови для розвитку туризму, включаючи вдале географічне розташування, розвинену транспортну інфраструктуру, природні багатства такі, як мінеральні води, гори, ріки, озера та водоспади, історико-культурну спадщину з замками, палацами та старовинними містами, традиційне народне мистецтво, різноманітну національну кухню і багатий розмаїття активностей для туристів, таких як екскурсії, гірські прогулянки, кінний та водний туризм, спортивні змагання і багато іншого.

В Карпатському регіоні можна знайти близько 800 джерел мінеральної води різних типів. Проте, основною атракцією є Карпати, які приваблюють туристів як взимку, для гірського лижування та участі в народних обрядах, так і влітку, для насолоди живописними ландшафтами, смерековими лісами, гірськими річками і різними видами активного відпочинку, такими як велотуризм, рафтинг, катання на кінних спортснарядях і багато інших. Також тут є можливість збирати лісові ягоди і гриби, відвідувати унікальні дерев'яні церкви і природні пам'ятки, доглядати за свійськими тваринами та вивчати народні промисли. Найпопулярніші місця для екологічного туризму в Карпатах включають Яремче, Буковель, Ворохту, Яблуницю, Ясеня, Татарів, Верховину, Славське, Косів, Рахів та інші.

Розточчя на Львівщині – це ще одна природна область, яка приваблює туристів своєю заповідною горбистою місцевістю, архітектурними пам'ятками, мальовничими скелями і гротами. Цей регіон розташований у транскордонному регіоні між Україною та Польщею і має важливе екологічне значення для Центрально-Східної Європи. Він славиться своєю природою, мальовничими пейзажами, каскадами озер і сприятливим мікрокліматом, що робить його популярним місцем для відпочинку та рекреації.

На даний момент в Розточчі, що розташоване в Україні, функціонує більше 20 природно-заповідних об'єктів. Серед них варто виділити Природний заповідник Розточчя з площею 2084 гектари, Яворівський національний природний парк, який охоплює площу 7108 гектарів, та регіональні ландшафтні парки «Равське Розточчя» і «Знесіння». Також на території є ряд заказників, зокрема Завадівський, Гряда, Потолицький і Чолгинський, природні урочища, такі як Немирів, Майдан і Шкло, а також пам'ятки природи, включаючи Василіанський монастир святого Миколая у Крехові (17-18 століття), Троїцький костел з дзвіницею (1714 рік) і церква Вознесіння Господнього (1831 рік) у селі Івано-Франкове, Успенська церква у селі Лелехівка (1739 рік), печерний комплекс на Страдецькій горі та церква Успіння Пресвятої Богородиці (18 століття) у селі Страдч. Також на території Розточчя розташовані бальнеологічні курорти Шкло і Немирів, де можна користуватися мінеральними водами типу «Нафтуся» і лікувальними грязями.

В українському Розточчі основними центрами екотуризму є природно-заповідні фонди, де природне середовище залишилося недоторканим. Одним з таких центрів є Яворівський національний природний парк, основною метою якого є охорона природи та створення умов для організованого відпочинку населення. На території парку діють три комплексні автобусно-пішохідні маршрути: «Від Янова до Крехова», «Страдч – Чорні озера», «Яворівський військовий полігон – минуле і сучасність». Крім того, в парку активно розбудовується мережа екологічних стежок, які спрямовані на ознайомлення з унікальними природними комплексами Розточчя, представниками флори і

фауни, та сприяють екологічно орієнтованому відпочинку. Наразі їх налічується чотири: «Лелехівка», «Голуби», «Верещиця», «Стежка Івана Франка».

Північний регіон, який включає Волинську, Рівненську, Житомирську, Київську, Чернігівську та Сумську області, також має усі необхідні ресурси для розвитку екологічного туризму. Однією з найважливіших особливостей є щільне лісове покриття цього регіону, що створює можливості для таких видів відпочинку, як полювання, збирання грибів і ягід, а також прогулянки в лісі. Волинська область, зокрема, приваблює велику кількість туристів своїми Шацькими озерами, де можна знайти до 30 прісноводних озер. Крім природних ресурсів, Київська та Чернігівська області відомі численними історичними та культурними пам'ятками, такими як місто-музей Переяслав-Хмельницький, музей українського села на відкритому повітрі у Пирогово, історико-археологічний комплекс трипільських поселень у Кагарлицькому районі, Софіївський собор в Києві (1018 рік), і Києво-Печерська Лавра (1051 рік) [24, с. 125-126].

Цей регіон особливо вражає в сезон повені, і місцеве населення щасливе вітати відвідувачів, які бажають дослідити їхню культуру та традиції. Українське Полісся також налічує низку природоохоронних територій, таких як національні природні парки «Шацький», «Прип'ять-Стохід», «Цуманська пуща», «Нобельський», «Мезинський», регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник та інші [25].

В Українському Поділлі також є значний потенціал для розвитку екотуризму. Цей регіон вражає своєю природною красою, яка складається з невеликих гір, таких як Кременецькі, Вороняки, Гологори, Товари та Опілля. Тут також можна насолоджуватися живописними каньйонами рік Дністер і Південний Буг з їх численними притоками. Крім того, в регіоні збереглися історичні пам'ятки оборонної архітектури, такі як Кам'янець-Подільська та Хотинська фортеці [24, с. 126]. Відоме Поділля і своїми печерами, серед яких

найвідомішою є «Оптимістична». Вона занесена в Книгу рекордів Гіннеса, як рекордсмен за довжиною в Європі (протяжність 207 км) [26, с. 70].

Центральний регіон, який включає Кіровоградську, Черкаську, Полтавську, Дніпропетровську та Запорізьку області, також має великий потенціал для розвитку екологічного туризму. Цей регіон багатий природними ресурсами та місцями цікавими для відвідувачів.

Ландшафтний парк Диканський, садиба Кочубеїв та скіфське городище в Полтавській області належать до об'єктів, які можна відвідати і насолодитися їх природною красою і історією.

Дніпропетровська та Запорізька області є рідними місцями українського козацтва. Вони славляться своєю історією, козацькими церквами та природним заповідником Орільський. Черкаська область, як батьківщина Т. Шевченка та місце народження українського козацтва, приваблює своєю річковою долиною Рось, ідеальною для відпочинку в селі, збирання лікарських рослин і риболовлі.

Миколаївська область має чудові ландшафти та прекрасні береги Південного Бугу. Природний парк «Гранітно-Степове Побужжя» славиться своєю багатою флорою та фауною, а каньйон річки робить це місце надзвичайно привабливим.

Також, Ізмаїльський район Одеської області, де знаходиться біосферний заповідник Дунайський, запропонує вам розглянути вражаючі ландшафти та дізнатися більше про культуру та звичаї різних націй. На Кінбурнській косі, також в Очаківському районі, можна отримати відпочинок з елементами екзотики.

У Херсонській області розташовані два біосферні заповідники: Чорноморський і Асканія Нова. І найпотужнішим центром гірськолижного спорту в Україні є селище міського типу Славське в Сколівському районі, де також є численні історичні пам'ятки та мінеральні води.

Також, Сколе, який є історичним центром Бойківщини, є прекрасним місцем для початку багатьох туристичних маршрутів, а рекреаційна зона «Павлів потік» на березі Опору пропонує зручне місце для відпочинку та

контакту з природою. Також ця область славиться музеєм бойківської та гуцульської культур на території гірськолижного курорту «Плай».

У 2010 році на цьому місці була освячена дерев'яна церква святого Архистратига Михаїла. Гірський рельєф сприяє розвитку гірського та спортивного туризму в регіоні. Крім селища Плав'є, існують інші населені пункти, такі як Славське, Волосянка, Орявчик та Тисовець, які стали центрами для гірськолижного відпочинку. Національний парк «Сколівські Бескиди», створений у 1983 році з метою захисту природних ялицево-букових та букових лісів, є заповідним куточком Східних Карпат. У парку розташована гора Парашка, до якої веде маркована стежка до водоспаду «Гуркало» на річці Велика Ріка. Східний захід Сколівських Бескидів межує з хребтом Парашки, який має найвищу точку, гору Парашку, висотою 1268 метрів. У внутрішній частині Сколівських Бескидів є природний регіон, що межує з Стийсько-Сянською верховиною. На території парку розташовані водоспад Гуркало на річці Велика Ріка, а гора Тросян (1232 метри), розташована у селищі Славське, є популярним місцем для гірськолижного відпочинку. Також можна піднятися на гору Писанка (1245 метрів), яка славиться своєю мальовничістю.

У межах парку також розташовані державний історико-культурний заповідник «Тустань» та Східницьке родовище мінеральних вод. Кілька раніше утворених заповідних територій, таких як лісовий заказник загальнодержавного значення «Сколівський», ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Зелеміль» (частково) та місцевого значення «Майдан», а також заповідні урочища «Дубинське», «Сопіт», «Журавлине» увійшли до складу цього парку.

Сучасний екотуризм в Україні наразі найбільш активно розвивається в межах національних природних парків (НПП). Після аналізу діяльності українських НПП можна виділити різні види екотуризму, які є актуальними на сьогоднішній день. Ці види екотуризму включають:

1. Екскурсії екологічними стежками, які доступні в Карпатському НПП та НПП «Святі гори».

2. Науково-пізнавальний туризм, що розкривається у діяльності Карпатського та Яворівського НПП.
3. Піший, спортивно-оздоровчий екотуризм, доступний в НПП Вижницький і Ужанський.
4. Лижний і гірськолижний екотуризм, який можна здійснювати в НПП Вижницький і «Сколівські Бескиди».
5. Велосипедний екотуризм, доступний у НПП «Синевир» і Ужанському НПП.
6. Кінний екотуризм, який можна виконувати у НПП «Синевир» і Шацькому НПП.
7. Екстремальний екотуризм, який доступний в НПП «Подільські Товтри» і «Сколівські Бескиди».
8. Водний та підводний екотуризм, включаючи дайвінг, який можна випробувати в НПП Вижницький, Шацькому, Карпатському та Азово-Сиваському НПП.
9. Мисливський екотуризм, який проводиться в НПП «Синевир» і Деснянсько-Старогуцькому.
10. Аматорське і спортивне рибальство, можливе в Карадазькому природному заповіднику.
11. Альпінізм, що доступний в НПП Вижницький, Карпатському та «Сколівські Бескиди».
12. Фотосафарі, доступне в НПП Вижницький.
13. Подорожі на повітряних кулях (балунінг) і дельтапланетаризм, які проводяться в НПП «Синевир» і «Подільські Товтри».
14. Спелеологічний туризм, доступний в НПП Вижницький.

Розвиток туризму на сьогоднішньому етапі базується на принципах сталого розвитку, які передбачають раціональне використання та відтворення природних ресурсів, збереження етнокультурного спадку, відновлення та підтримання традиційного способу життя місцевого населення та їхньої культури. Такий підхід включає в себе ефективне використання енергії,

створення екологічно чистої інфраструктури та освіти відвідувачів щодо екологічних питань та використання екологічно чистих практик у готельному господарстві та туристичному бізнесі [24, с. 126-127].

Ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні по областях узагальнено у вигляді таблиці (Додаток Б).

Отже, ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні є значущим і має великі перспективи для подальшого розвитку. Зазначений потенціал обумовлений природними унікальностями та багатствами країни, які включають різноманітні ландшафти, природні резервати, заповідники, гірські ланцюги, річки, озера, та інші природні об'єкти. Також до нього входить культурний та історичний спадок, який додає екзотичності та цікавості туристичним маршрутам.

Можливості для розвитку екологічного туризму в Україні включають різноманітні види активного відпочинку, спостереження за дикою природою, екологічні екскурсії, а також культурні історичні маршрути. Україна має чимало національних парків, природних заказників та інших природоохоронних територій, які можуть стати популярними пунктами для туристів, особливо для тих, хто цінує природну красу та екологічну чистоту.

Загалом, ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні обіцяє бути важливим чинником для розвитку туристичної галузі країни та сприяти збереженню природних багатств. Досягнення цих цілей може відкрити нові можливості для розвитку економіки та підвищення якості життя населення.

2.2. Стан розвитку екологічного туризму в Україні

Україна знаходиться на початковому етапі розвитку екологічного туризму, проте завдяки великому потенціалу для рекреаційно-туристичних подорожей, у нас існують значні можливості для подальшого розширення цього напрямку. Різноманітність української природи робить нашу країну потенційно привабливою для екологічного туризму. Високі Карпати, обширна кількість водойм, лісів, природних заповідників та ботанічних садів – всі ці природні скарби України стали дуже популярними серед внутрішніх туристів (українців, які подорожують в межах країни), особливо під час епідемії COVID-19, а також привертають увагу іноземних подорожніх.

Україна має значний потенціал для розвитку туристичної галузі завдяки унікальним природним рекреаційним ресурсам і вигідному геополітичному положенню в центрі Європи. Особливості ландшафту, сприятливий клімат, багатство природи, історико-культурний спадок та туристичний потенціал України відкривають безліч можливостей для задоволення потреб як внутрішнього, так і міжнародного туризму.

Необхідно відзначити важливу роль екологічного туризму в економіці України, оскільки його розвиток призводить до збільшення доходів місцевих бюджетів та створення нових робочих місць, що сприяє вирішенню як економічних, так і соціальних проблем. Варто пам'ятати, що кожен регіон України має унікальний природно-ресурсний потенціал, який є основою для розвитку екотуризму. Проте існує ряд проблем, які потребують уваги:

1. Важливо розробити загальну стратегію розвитку екологічного туризму.
2. Необхідно покращити управління цією галуззю на регіональному рівні.
3. Слід підвищити наукове забезпечення цього сектору.
4. Необхідно поліпшити підготовку кадрів для галузі екотуризму.

5. Важливо забезпечити кращу інформаційно-рекламну підтримку для цього виду туризму.

6. Треба забезпечити фінансову підтримку.

7. Необхідно гарантувати повний захист навколишнього природного середовища, як основи існування екотуризму та сталого розвитку регіонів.

Вирішення цих проблем розвитку туризму в Україні з точки зору стратегічного соціально-економічного розвитку регіонів є предметом інтенсивних наукових дискусій. На основі таких досліджень виникають цінні рекомендації, як для науковців, так і для практиків та регіональних керівників. Результати досліджень вчених-економістів зокрема з Київського національного торговельно-економічного університету, Харківської національної академії міського господарства та Національного університету «Львівська політехніка» наголошують на важливості зміцнення державної підтримки та стратегічного планування розвитку туристичної галузі в Україні [27].

Так як вже зазначалось, наша країна тільки розпочала розвивати екологічний туризм, і, зрозуміло, ми далеко відстаємо від світових стандартів в цій галузі. Проте слід відзначити певні позитивні зміни, що відбулися. Серед цих позитивних тенденцій можна виділити наступні:

1. Поступове облаштування природно-заповідних фондів елементами рекреаційної інфраструктури та розробка нових туристичних маршрутів і екологічних стежок, як про це свідчать регулярні звіти про стан природного середовища в Україні.

2. Активна робота над розвитком стратегічного планування в сфері туризму з використанням програмно-цільового підходу.

3. Збільшення кількості господарств, які приймають екологічних туристів, і розширення сегменту споживачів екологічного туризму.

4. Зростаюча увага до збереження та охорони природного середовища стає все більш актуальною.

Так, у 2012 році Держтуризмкурорт, спільно з експертами Європейської Комісії та залученням експертів Всесвітньої туристичної організації, розробив

проект Концепції Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року. Однією з головних цілей цього проекту було забезпечення інфраструктурного облаштування та інформаційного супроводу найбільш привабливих об'єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду з метою розвитку екологічного туризму.

На цій основі вже були створені проекти регіональних програм розвитку туризму в окремих регіонах України. У 2015 році загальний дохід від надання послуг у сфері екологічного туризму в Україні склав практично 17 мільярдів гривень (або приблизно 680 мільйонів доларів США). Значну частину цього доходу створили Івано-Франківська (5,2 мільярда гривень або 208 мільйонів доларів США), Закарпатська (4,5 мільярда гривень або 180 мільйонів доларів США) та Львівська (4,1 мільярда гривень або 164 мільйони доларів США) області, які разом становили 81% загального доходу (рис. 2.3).

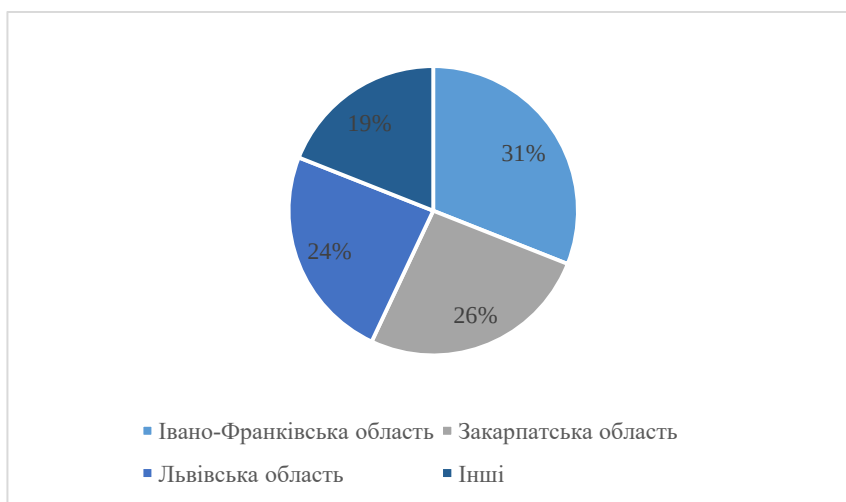

Рис. 2.3. Частка областей-лідерів у загальному доході від екотуризму в Україні за 2015 рік

Джерело: побудовано автором за даними [28, с. 90]

Таким чином, можна порівняти загальний дохід від екологічного туризму України з країнами-лідерами в цій сфері (рис. 2.4).

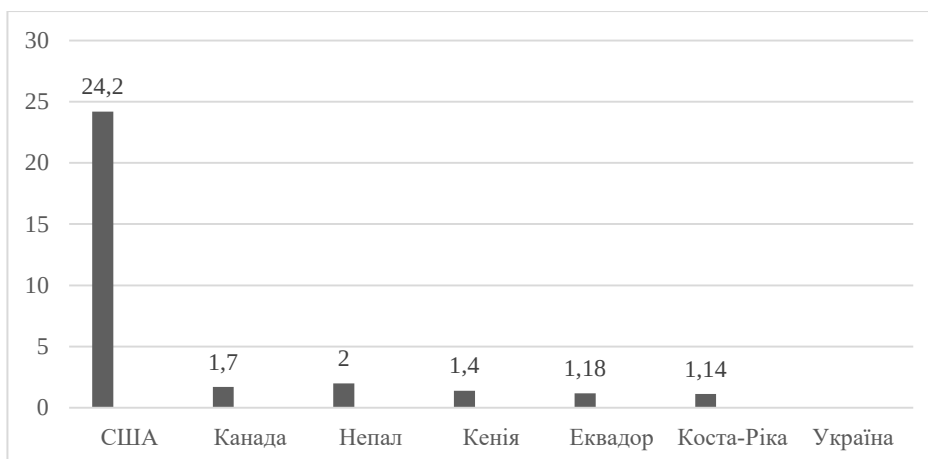

Рис. 2.4. Дохід від екологічного туризму станом на 2015 р. (в млрд. дол. США)

Джерело: побудовано автором за даними [28, с. 91]

Екологічний туризм приваблює жителів великих міст України, які мають бажання на кілька днів потрапити в атмосферу екологічного життя. Вони шукають спокійного і екологічно чистого середовища, бажають скуштувати смачні страви української кухні, приготовані з натуральних продуктів, і відпочити в живописних куточках нашої країни.

Останнім часом, екотуризм стає дедалі популярнішим серед іноземних резидентів, які проживають і працюють в Україні. Зокрема, співробітники посольств, іноземні фахівці, працівники іноземних фірм і банків, переважно з країн колишнього Радянського Союзу і країн Європейського Союзу, великий інтерес виявляють до сільського відпочинку, відвідуючи українські села як на вікенди, так і на триваліше перебування.

За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства станом на 2015 рік у сфері зеленого туризму було залучено близько 2,5 тисяч жителів сільських територій.

Фахівці визначили, що найбільш перспективними регіонами для розвитку екологічного туризму в Україні є:

- Західний регіон, до якого входять Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Хмельницька області;

- Південний регіон, включаючи Запорізьку, Миколаївську та Херсонську області;

- Центральний і Північний регіони, представлені Київською, Полтавською та Чернігівською областями.

Оскільки екологічний туризм в Україні переважно розвивається на внутрішньому рівні, внутрішні чинники, такі як природне середовище, природні ресурси, клімат, внутрішня політика, економіка країни, рівень розвитку продуктивних сил та рівень добробуту населення, відіграють ключову роль у формуванні попиту на такі послуги.

Аналіз попиту на екологічний туризм в Україні за останні п'ять років вказує на існування таких основних сегментів потенційних споживачів послуг:

- жителі промислових міст, які надають перевагу екологічно чистому відпочинку;

- молодь віком до 35 років, яка проживає в великих містах, що становить понад чотири шостих загального числа туристів;

- корінні мешканці міст, які сприймають екологічний туризм як нестандартний і екзотичний вид відпочинку;

- любителі українських народних традицій, які цінують сільський екологічний спосіб життя і чистоту довкілля;

- люди, які прагнуть об'єднання з природою, вивчення природно-заповідних територій і цікавляться унікальною флорою та фауною України;

- особи з низьким і середнім рівнем доходу, оскільки екологічний туризм доступний за ціною.

Безумовно, важливим є розгляд мотивації, що стоїть за вибором цього виду відпочинку зазначеними сегментами населення. З метою вивчення цього питання було проведено опитування 150 туристів, які подорожували до природного екологічно чистого середовища з 2012 по 2016 роки (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Кількісне співвідношення мотивів відпочинку в екологічній місцевості

Джерело: побудовано автором за даними [28, с. 92]

Результати дослідження показали, що значна частина (41%) осіб, які відпочивають в природному оточенні, обирають цей вид відпочинку через можливість близького контакту з природним середовищем, таку як купання в водоймах, прогулянки на свіжому повітрі, збирання ягід, грибів і відвідування природоохоронних територій, де вони можуть познайомитися з рідкісними рослинами та тваринами. Також, значну частку населення (27%) приводить до екотуризму бажання спокійного відпочинку подалі від індустріальних міст, що сприяє роздумам та внутрішній гармонії.

Бажання брати участь у народній культурі, звичаях, традиціях і брати участь у святах та народних розвагах виступає як значущий стимул для здійснення екологічних подорожей для 17% туристів.

Для місцевого населення ще одним мотивом (10%) є можливість харчуватися екологічно чистими, натуральними та відносно доступними продуктами від сільських господарств.

Певна частина населення (5%) обґрунтовує своє бажання використовувати послуги екологічного туризму необхідністю покращення здоров'я в кліматичних умовах за рекомендацією лікаря.

На шляху розвитку екотуризму в Україні існують значні перешкоди, такі як транспортна віддаленість осередків відпочинку, поганий стан доріг та недостатнє облаштування рекреаційних зон, які не відповідають сучасним потребам туристів. Наразі регіональні та місцеві органи влади вживають заходів для оновлення комунікаційної інфраструктури та наближення стандартів обслуговування в екотуризмі до загальноприйнятих норм у сфері обслуговування.

Пакет послуг в галузі екологічного туризму є обмеженим, що ускладнює приваблення і якісне обслуговування туристичних потоків. Серед популярних форм організації екологічного туризму виділяють такі, як фольктуризм, кінний туризм, рафтинг, винно-дегустаційний туризм, історико-етнографічний туризм, велотуризм тощо. Глибокий аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду в організації екологічного туризму дозволить виявити проблеми, розробити заходи для їх вирішення та сприяти ефективному розвитку цієї галузі в Україні.

Отже, в Україні розвиток екологічного туризму відбувається дуже повільними темпами, але варто відзначити збільшення кількості відвідувань об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ): у 2014 році відпочили 3,39 мільйона людей, а в 2016 році – 3,79 мільйона, що на 0,4 мільйона більше, ніж у 2014 році. Також зростає кількість турів, які пропонують установи ПЗФ: у 2013 році було 269 турів, а в 2016 році – 345 турів, що на 76 турів більше.

Україна пропонує різні засоби розміщення для туристів, серед яких популярними є екосадиби, екокемпінги та бази відпочинку. Проте, кількість фізичних осіб-підприємців в сфері туризму зменшилася в порівнянні з 2014 роком, а саме 2014 рік – 285 фізичних осіб-підприємців, а 2015 рік – 233

фізичних осіб-підприємців, що на 18% менше. Найбільша кількість розміщених осіб в екосадибах спостерігається у Львівській (5227 осіб), Чернівецькій (5207 осіб) та Волинській (3097 осіб) областях.

В Україні головним чином на екологічному туризмі спеціалізуються туроператори та туристичні агентства, які працюють в сфері внутрішнього туризму. Популярними такими організаціями є Асоціація Активного та Екологічного туризму, яка у 2016 році провела 2536 екотури, середня вартість яких становила 1846 гривень; екскурсійне бюро «Дива Країни», що формує екологічні стежки, екскурсії та екотури, середня вартість яких складає 1232 гривень; туристичний оператор «Етнотур», що розробляє та реалізує екологічні туристичні продукти, середня вартість яких становить 1750 гривень.

Екологічний туризм в Україні розгалужений на багато видів і підвидів, і кожна людина може знайти вид відпочинку, який відповідає її потребам, незалежно від віку. Витрати в галузі екологічного туризму зросли у 2015 році в порівнянні з 2014 роком: 2014 рік – 104,4 гривень на людину на день, а в 2015 році – 117,8 гривень на людину на день, що на 13,4 гривень більше. Однак дохід від екологічного туризму в Україні складає 68 мільйонів доларів США, тоді як дохід США, як світового лідера в екотуризмі, становить 24,2 мільярда доларів США.

Головними мотивами для туристів щодо екологічних подорожей є можливість близького контакту з природним середовищем, можливість активності на свіжому повітрі, збирання ягід та грибів, а також відвідування природоохоронних територій та огляд рідкісних рослин та тварин (41% опитуваних). Іншими мотивами є бажання спокійного відпочинку подалі від індустріальних міст, що сприяє психічному спокою та внутрішній гармонії (27% опитуваних), інтерес до участі в народних святах та розвагах (17%), можливість харчуватися натуральними продуктами домогосподарств (10%), і необхідність відновлення здоров'я в сприятливих кліматичних умовах (5%).

Отже, важливо встановити стандарти, які в повній мірі задовольняють потреби туристів, і спонукати населення створювати екологічні туристичні продукти, враховуючи багатий природний резерв України [28, с. 90-94].

Проте, 24 лютого 2022 року змінило ситуацію із потенційним майбутнім розвитком України, в тому числі екологічного туризму, оскільки наслідки активного ведення бойових дій завдають негативного впливу навколишньому середовищу щоденно [27].

Війна в Україні має вплив не лише на продовольчу безпеку та економічні аспекти для всіх країн, але це також питання екологічної безпеки та спільного майбутнього.

Відома правда, яку світ усвідомлює, але Росія, здається, не розуміє, полягає в тому, що жоден воєнний конфлікт не обмежується локальними межами, коли йдеться про довкілля. Екосистеми не можна розділити уявними кордонами, які можна намалювати на карті. Якщо природна рівновага руйнується в одному регіоні, це обов'язково відчується в інших.

Наприклад, аномальне збільшення смертності дельфінів біля узбережжя Туреччини та Болгарії через російську агресію в Україні. Ця новина недавно оточила ЗМІ. Проте насправді військовий конфлікт має набагато глибший вплив.

Війна, розпочата Росією в Україні, є першим міжнародним конфліктом з таким значущим та неповоротним впливом на навколишнє середовище за останні 20 років.

З перших днів російської агресії реєструються всі завдані руйнування українському довкіл्लю. Вже зараз можна говорити про 257 випадків екоциду. Це включає вибухи на нафтосховищах, складах паливно-мастильних матеріалів з негативними наслідками для довкілля. Це також військові авіаудари по підприємствах, які виробляють небезпечні хімічні речовини. Також на долю припадає пошкодження та руйнування очисних споруд, виливи стоків у водойми, пошкодження ґрунтового покриву і лісів, особливо на територіях природно-заповідного фонду.

Завдяки діям Російської Федерації, наразі під загрозою руйнування перебуває 2,5 мільйона гектарів природоохоронних територій в Європі. Це охоплює 160 об'єктів Смарагдової мережі, які представляють собою території життя видів і унікальних місць, що охороняються на рівні всієї Європи.

Додатково, в цей перелік входить 17 Рамсарських об'єктів, які складають 627,3 тисячі гектарів водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення.

В загальному обсязі постраждалих природоохоронних територій України від РФ становить 20%.

Ця військова агресія веде до загибелі європейського біорізноманіття, включаючи тисячі видів рослин, які знаходяться в Червоній книзі України та охороняються законодавством. Військові дії порушують природну гармонію для диких тварин, змушуючи їх вмирати або намагатися втекти з гарячих точок конфлікту.

Російська Федерація веде свою війну на природоохоронних територіях, які мають міжнародне та європейське значення, завдаючи шкоду існуванню рідкісних видів і оселищ. Це також може змінити поведінку птахів, зокрема їхню міграцію.

Для кращого розуміння можливих наслідків російського вторгнення в Україну варто взяти такий приклад до уваги. Коли російські війська використовували Криву косу на Донеччині для десанту у 2015 році, вся різноманітність птахів зникла з цього узбережжя. Там раніше гніздилося три тисячі пар червонокнижних мартинів каспійських, що представляло собою найбільшу колонію цих птахів в Європі.

Воєнні дії також негативно впливають на лісовий покрив України, що може вплинути на глобальну продовольчу безпеку.

Наразі конфлікт ведеться в східних та південних регіонах України, де наявні ліси, які виконують важливі захисні функції. Руйнування та пошкодження цих лісів може вплинути на клімат цих регіонів і спричинити значну ерозію. Це також може спричинити вітрову ерозію та опустелення на півдні України, що, в свою чергу, вплине на сільське господарство.

В цілому, понад три мільйони гектарів лісу в Україні були зачеплені війною з початку повномасштабного вторгнення Росії. Щоб зрозуміти масштаби, ця площа приблизно дорівнює території Бельгії. І хоча російські війська відступили під ударом української армії з Житомирщини, Київщини, Чернігівщини та Сумщини, під окупацією залишилося 567 тисяч гектарів лісів України.

Забруднення від обстрілів і ракет не має меж. За період з 24 лютого Російська Федерація випустила понад 5 тисяч ракет на територію України. Щодня ворожі снаряди атакують нашу важливу інфраструктуру та житлові будинки, часто призводячи до великих пожеж, включаючи ліси. Це призводить до серйозного забруднення атмосферного повітря небезпечними речовинами.

Під час вибухів ракет і снарядів утворюється багато різних хімічних сполук, таких як чадний газ, бурий газ, діоксид азоту, формальдегід і інші. Під час вибухів усі ці речовини повністю окиснюються і потрапляють в атмосферу.

Слід враховувати, що Росія обстрілює не лише об'єкти нафтової і хімічної промисловості, а також нафтобази і промислові підприємства, які використовують різні хімічні речовини у своїй діяльності. Це призводить до викиду десятків тисяч тонн шкідливих речовин в атмосферу.

Важливо відзначити, що забруднене повітря не має кордонів. Результати викидів, спричинених воєнною агресією РФ в Україні, можуть переноситися на великі відстані і впливати на інші країни.

Окремою проблемою є мінне забруднення територій. Вибухи мін можуть призводити до забруднення ґрунтів важкими металами, такими як свинець, стронцій, титан, кадмій, нікель, що робить ґрунт небезпечним для використання в сільському господарстві та в інших галузях. Вибухи також спричиняють лісові пожежі, що знову посилює проблеми з викидами в атмосферу і впливом на продовольчу безпеку. Ці процеси взаємопов'язані і циклічні, і їхні наслідки важко передбачити наразі.

Забруднення річок через російську агресію може також вплинути на сусідні країни, оскільки ми ділимо багато великих річок, таких як Дунай,

Дністер, Прут, Тисмениця та Західний Буг, з країнами-сусідами, включаючи Польщу, Угорщину, Румунію та Молдову.

Завдяки усім цим факторам передбачити всі можливі наслідки та розмір шкоди, заподіяної навколишньому середовищу внаслідок російської агресії, досі неможливо. Докладаються зусилля для реєстрації всіх злочинів РФ та обчислення збитків, щоб в подальшому притягнути окупанта до міжнародного суду [29].

Отже, розвиток екологічного туризму в Україні може сприяти як збереженню природних багатств країни, так і економічному зростанню через привертання туристів. Однак важливо забезпечити баланс між туризмом і збереженням природи, щоб зберегти незайману красу і унікальність природи України для майбутніх поколінь.

2.3. Конкурентні переваги екологічного туризму в Україні

Враховуючи процес євроінтеграції країни, в Україні набуває важливості використання європейських підходів до раціонального природокористування. Ця тенденція спостерігається в усіх галузях економіки. У сфері туризму вона виявляється через діючі державні програми та спрямовується на підтримку екотуризму. Екологічний туризм, що став популярним видом подорожей, з'явився в США в 70-х роках і розповсюдився в багатьох розвинутих європейських країнах, таких як Швейцарія, Данія, Німеччина та інші провідні держави.

Екотуризм сприяє впровадженню певних практик і цінностей, які спонукають до екологічно відповідальних подорожей, тобто подорожей, які поважають природне середовище, місця призначення та місцеві громади з їхніми традиціями. Аналіз наявних досліджень і сучасних практик допомагає виділити основні особливості та характеристики екологічного туризму, такі як:

1. Збереження та догляд за екосистемами, рослинністю та тваринним світом місць відвідування.

2. Поширення екологічної свідомості та освіти серед туристів.
3. Повага до місцевих громад та їхніх традицій.
4. Підтримка місцевого бізнесу та місцевої економіки.

Важливо зазначити, що екотуризм має значущі переваги, які покращують якість життя індивідів та спільнот на сільських територіях. Він сприяє розвитку відповідної інфраструктури, допомагає поповнювати місцеві бюджети та сприяє збереженню навколишнього середовища. Екологічний туризм також сприяє покращенню здоров'я, оскільки спонукає до споживання органічних продуктів та активного відпочинку на природі. Крім того, екотуризм навчає етичним цінностям, які сприяють добробуту місцевого населення та їхнім традиціям, спонукає до дбайливого ставлення до природи та культури регіону та забезпеченню збереження місцевих ресурсів. Однак для подальшого розвитку екологічного туризму в Україні необхідно вкладати кошти в інфраструктуру, створювати відповідну інституційну підтримку та використовувати досвід інших країн, які мають значний досвід в цій галузі [30].

На сучасному етапі, національні організації з екологічного туризму країн Європи об'єдналися в Європейську федерацію фермерського і сільського туризму, яку скорочено позначають як «EuroGites». Основні цілі цієї організації полягають у сприянні розвитку зеленого сільського туризму та цільовому інвестуванні в проекти розвитку екологічного туризму. Особливості організації екологічного туризму різних країн наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Особливості організації екологічного туризму в різних країнах

Країна	Особливість організації екологічного туризму
Італія	Агротуристичний бізнес тісно пов'язаний з курортним, міжнародна спеціалізація – гастрономічний і дегустаційний туризм.
Австрія	Зайнятість гостей у зборі трав, приготуванні молочних продуктів, вигоні худоби, активний гірський та екологічний туризм.

Продовження табл. 2.1

Фінляндія	Будиночки без господарів, розміщені на берегах заповідних озер та річок.
Румунія	Діє Національна асоціація сільського і культурного туризму, спеціалізація – етнографічний та гастрономічний туризм.
Угорщина	Податкові пільги, міжнародна спеціалізація – кінний туризм.
Польща	Відсутність тісного зв'язку з традиціями країни – тільки ночівля та харчування.
Франція	Приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, гірськолижні шале, агрокоттеджі, замки, рибальські будинки.
Іспанія	Сільські готелі відкрито на Канарських і Балеарських островах, а також у переобладнаних монастирях та історичних замках.
Данія	Діє Національна асоціація агротуризму, спеціалізація – велосипедний туризм.
Ісландія	Категоризація номерів на три категорії, категоризація гостьових будинків (А, В, С, D, T, F, G).
Німеччина	Більшість туристів приїждить для участі у міжнародних ярмарках та торгових шоу.
Великобританія	Доступні ціни, спеціальні знижки для дітей, друкуються рекламні інформаційні каталоги СЗТ.

Джерело: побудовано автором за даними [31]

Слід зауважити значний рівень державної підтримки програм, спрямованих на залучення сільських громад до розвитку екологічного туризму в різних країнах Європи. Європейський Союз вбачає екологічний туризм як ключовий чинник економічного зростання в сільських регіонах. За оцінками фахівців Європейського банку реконструкції та розвитку, розвиток міських районів для прийому міських мешканців коштує в 20 разів більше, ніж створення умов для їхнього проживання та роботи в сільських районах. Крім того, розрахунки показують, що дохід, отриманий від одного місця для ночівлі, еквівалентний річному доходу фермера від утримання однієї корови.

Велика Британія вже давно приділяє важливу увагу класичним європейським традиціям та цінностям сільського відпочинку. Система регіональної організації туризму була створена в цій країні в 1969 році при

прийнятті Закону про розвиток туризму. Англійський екологічний туризм має всесезонний характер і є дуже популярним як для літніх канікул, так і для святкування Різдва. Країна також володіє Національною організацією сільського туризму та агротуризму, яка забезпечує акредитацію осель для туристів. Популярність екологічного туризму спонукала англійських фермерів об'єднатися для надання різноманітних послуг у своїх будинках. Наприклад, у південно-західній Англії вони реставрують старі ферми, які користуються успіхом серед туристів, поєднуючи підвищений рівень комфорту з частково збереженим старим меблюванням.

Франція та Іспанія є лідерами в розвитку екологічного туризму в Європі, перетворивши цю галузь у високорентабельний сектор міжнародної економічної спеціалізації. У цих країнах екологічний туризм представлений Національною організацією будинків відпочинку та зеленого туризму, яка пропонує агрооселі для будь-якого смаку та виду відпочинку, що сертифіковані високими національними стандартами обслуговування.

Франція стикається з серйозною конкуренцією на ринку агротуристичних послуг Західної Європи від іспанських конкурентів. Щорічно приблизно 1,2 мільйона осіб користуються послугами екологічного туризму в Іспанії.

Італія також не відстає від Іспанії та Франції у розвитку агротуризму. Ця країна акцентує увагу гостей на багатих історичних традиціях сільського відпочинку у горах та передгір'ях Альп і Апеннін, а також вздовж прекрасного узбережжя. В Італії агротуризм почав розглядатися сільським населенням як головна форма підприємницької діяльності. Тому агротуристичний бізнес в країні тісно пов'язаний з курортним бізнесом. Гастрономічний туризм поступово стає значущим фактором в міжнародній агротуристичній спеціалізації Італії. Незважаючи на те, що послуги сільського відпочинку в Італії коштують майже вдвічі більше, ніж в Іспанії чи Франції, ними щорічно користуються до 2 мільйонів осіб, з яких 78% – італійці. Щорічний дохід від екологічного туризму складає 350 мільйонів доларів.

Зеленому туризму в Німеччині відведено особливе місце. Багато одноденних гостей з країн Східної Європи відвідують Німеччину для шопінгу, особливо з Польщі. На початку 1980-х років в Німеччині була створена концепція розвитку туризму в околицях з метою запропонувати дешевий відпочинок в природному середовищі без великої інфраструктури та з комфортом.

Розвиток сільського зеленого туризму в Австрії включає 15 000 зареєстрованих агротуристичних господарств з загальною місткістю 170 000 ліжко-місць. Значущим є вивчення досвіду сусідів України, таких як Угорщина, Румунія та Польща. Угорщина включила екологічний туризм у сферу особистого сільського господарства та надає пільгові податкові інструменти. У Румунії інтереси власників агротуристичних об'єктів представляє Національна асоціація сільського, екологічного і культурного туризму. У Польщі законодавство чітко визначає основні поняття і принципи сільського зеленого туризму та регулює його як підприємницьку діяльність. Польський агротуризм зазвичай обмежується ночівлею та харчуванням, проте розширюється, надаючи інші послуги.

В Україні система «Зелена садиба» базується на польському досвіді і використовує екологічну сертифікацію та категоризацію для сприяння розвитку екологічного туризму. Ця система спрямована на зменшення впливу агротуристичних об'єктів на довкілля, підтримку традицій і ремесел, розвиток місцевої економіки та екологічно-сприятливих видів відпочинку і розваг. Можна виділити напрямки розвитку екологічного туризму в Україні, опираючись на досвід різних країн (табл. 2.2) [31].

Таблиця 2.2

Напрямки та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні на підставі
світового досвіду

Країна з подібним досвідом	Напрямок розвитку екологічного туризму в Україні
Німеччина, Італія, Австрія, Польща, Угорщина	Пільговий режим оподаткування.
Франція	Спільний розвиток сільської місцевості та туризму за фінансової підтримки приватного сектору та координації уряду; поділ району на зони відпочинку та зелені зони.
Італія	Розвиток агротуристичного бізнесу пов'язаний з курортним, спеціалізація на гастрономічних та дегустаційних турах.
Італія, Іспанія	Виникнення спеціальних готелів у сільській місцевості біля монастирів.
Австрія	Зайнятість гостей у зборі трав, приготуванні молокопродуктів, вигоні худоби.
Франція	Приморські агросадиби, кінні ферми, винні агросадиби, рибальські будинки.
Румунія	Етнографічні види сільського зеленого туризму.

Джерело: побудовано автором за даними [31]

У поточний момент успішний розвиток екотуризму визначається наявністю унікальних природних ресурсів. Після цього, необхідно активно зберігати природне середовище та вкладати інвестиції для створення нових робочих місць і сприяння підприємництву на сільських територіях. Досвід розвитку екологічного туризму в Європі підтверджує, що ця галузь є надзвичайно складною і вимагає використання інструментів для ефективного прийняття рішень, які б сприяли балансуванню конкуруючих економічних, соціальних і екологічних вимог сталого розвитку. Варто також враховувати потенційні ризики, пов'язані з туристичною діяльністю, які вимагають уважного урахування (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Приклади ризиків від туристичної діяльності для навколишнього природного середовища

Елемент природного середовища	Приклади ризиків від туристичної діяльності
Екосистеми	Будівництво місць розміщення, центрів для відвідувачів, інфраструктури та надання інших послуг безпосередньо впливають на навколишнє середовище, розпочинаючи з видалення рослинності та впливу на дренажні системи. Усі види туристичної діяльності можуть суттєво змінювати природне середовище для диких тварин, включаючи створення нових маршрутів подорожей, вплив на місця мисливських угідь та місця розведення, та інші аспекти.
Ґрунти	На певних широко використовуваних земельних участках можна помітити збільшення щільності ґрунту, і також спостерігати процес ерозії ґрунту.
Рослинність	Перевезення та туризм можуть призводити до прямого негативного впливу на природне середовище, такий як утилізація рослинності. Активність туристів також може впливати на частоту пожеж в природних екосистемах.
Вода	Зростання потреби в прісній воді призводить до підвищених вимог до її забезпечення. Однак, відведення стічних вод або сміття в річки та озера може спричинити забруднення водою.
Повітря	Моторизований транспорт може призвести до забруднення шляхом викидів.
Дика природа	Полювання та рибальство можуть впливати на динаміку популяцій. Ці впливи спостерігаються в першу чергу серед комах та дрібних безхребетних. Привчання до людей може призвести до зміни поведінки диких тварин.

Джерело: побудовано автором за даними [32, с. 18]

На сьогоднішній день в різних регіонах України існують екологічні комплекси, які пропонують автентичну атмосферу українських сіл та різноманітні розваги. Наприклад, «Зелені хутори Таврії» та комплекс

«Фрумушика-Нова» в Одеській області, етнографічний комплекс «Українське село» в Київській області, а також етнопоселення «Старий Хутір» і «Хутір Гоголя» в Полтавській області. Крім того, варто відзначити комплекс «Дикий хутір» в Черкаській області. Ці місця пропонують різноманітні варіанти відпочинку, які можна підібрати відповідно до своїх запитів та можливостей.

Важливо відзначити, що екотуризм, як вкрай характерна форма туризму, входить до складу загального поняття природного туризму або можна сказати, що екотуризм описує туристичну діяльність, яка базується на природному середовищі. Однією з основних характеристик екотуризму є його орієнтація на природні особливості конкретного регіону (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Відмінності між масовим туризмом та екотуризмом

Характеристика масового туризму	Характеристика екотуризму
Великі групи відвідувачів	Невеликі групи відвідувачів
Міський	Сільський
Загальна туристична маркетингова діяльність	Екомаркетингова діяльність
Середні ціни для проникнення на ринок	Висока ціна з метою фільтрації ринку
Вплив на природне середовище	Незначний вплив на природне середовище
Розширені можливості керування	Обмежені можливості керування
Управління на основі макроекономічних принципів	Управління на основі локальних економічних принципів
Анонімні відносини між відвідувачами та місцева спільнота	Персоналізовані стосунки між відвідувачами та місцева громада
Загальні цілі розвитку	Цілі місцевого розвитку
Поведінково-орієнтоване дозвілля/розваги, супротивники навчальним діям	Лояльність у процесі навчання та виховання відповідної поведінки до природного середовища
Інтенсивний розвиток об'єктів туризму	Зниження розвитку об'єктів туризму

Джерело: побудовано автором за даними [32, с. 18]

Досвід розвитку екотуризму в Європі свідчить про те, що цю галузь також можна розвивати через креативну економіку, використовуючи передовий досвід та поліпшуючи якість людських ресурсів. Ще однією стратегією для підтримки екологічної стійкості в районах екотуризму є використання зонування або картографування за допомогою ГІС, щоб не порушувати баланс

екологічних функцій. При цьому, участь громади є необхідною для досягнення стабільних відношень між природною стійкістю та економічними вигодами.

Слід зауважити, що державна політика в галузі екотуризму відрізняється в різних країнах світу. Наприклад, Канада, Бразилія і Фінляндія мають власні департаменти або консультаційні ради з екотуризму відповідних міністерств. Уряди Коста-Ріки, Намібії та Австралії вважають розвиток екотуризму пріоритетним напрямком розвитку своїх країн. В Німеччині та Туреччині виділяються значні кошти з державних бюджетів для розвитку цієї галузі.

Стратегічний розвиток екотуризму в Україні визначається за допомогою напрямів державної політики, які подані у таблиці 2.5. Ці напрями передбачають створення відповідних інфраструктурних, економічних та соціальних передумов для підтримки екотуризму в умовах завершення адміністративно-територіальної реформи.

Таблиця 2.5

Напрями державної політики стратегічного розвитку екологічного туризму в Україні

Напрямок	Характеристика
Розробка стратегічного планування розвитку екотуризму на державному рівні	Підвищення міжнародного співробітництва за допомогою транскордонних методів для ефективного управління екосистемами та можливого спрощення візового режиму. Розроблення стратегії розвитку екологічного туризму, яка враховує принципи збалансованого росту, враховуючи державну політику та вплив соціальних, екологічних і економічних чинників.
Розподіл економічного і соціального ефектів від туристичної діяльності	Реалізація проектів та ініціатив у сфері екотуризму на безприбуткових засадах в умовах завершення адміністративної реформи в країні. Розвиток та орієнтація екологічного туризму з метою збалансування інтересів з іншими сферами економіки.

Продовження табл. 2.5

Розвиток інформаційного середовища	Розвиток та налагодження інформаційної інфраструктури. Організація та керування фінансуванням у галузі надання екологічних туристичних послуг. Проведення відповідних інформаційних кампаній.
------------------------------------	---

Джерело: побудовано автором за даними [32, с. 19]

З урахуванням геополітичних факторів та внутрішніх стратегій розвитку, позиції країн відрізняються щодо впровадження екологічного туризму. Проте важливо відзначити, що розвиток екологічного туризму є неодмінною частиною природоохоронної діяльності на певній території. Основна ідея полягає в тому, що охоронні території приваблюють туристів, а завдання туристичної сфери полягає у забезпеченні якісного та доступного обслуговування для них. Цей підхід сприяє взаємодії між природоохоронними заходами та розвитком туризму.

Болгарія була однією з перших країн, яка розглядає стратегію розвитку екологічного туризму як основу для державних програм. Використання цього досвіду в розробці стратегічних планів розвитку екотуризму значно підвищить ефективність реалізації екологічних заходів і в Україні [32, с. 17-19].

Таким чином, екологічний туризм в Україні має численні конкурентні переваги, які роблять його привабливим для подорожуючих та інвесторів. Ось кілька з них:

1. Багатий природний спадок: Україна розташована в мальовничих Карпатах, Кримських горах, Причорноморському узбережжі та багатьох інших природних регіонах, що пропонує різноманітні місця для екологічного туризму, включаючи гірські та водні види відпочинку.

2. Різноманітність флори та фауни: Україна вирізняється великою біорізноманітністю. Це привертає увагу екологічних туристів, які цінують

можливість спостерігати за різними видами рослин і тварин у їх природному середовищі.

3. Екологічно чисті регіони: багато природних регіонів в Україні ще не зазнали значного впливу людей та залишилися екологічно чистими. Це надає можливість туристам насолоджуватися дикою природою і сприяє збереженню біорізноманітності.

4. Культурна спадщина: Україна має розмаїтий культурний спадок, включаючи села, де зберігаються старовинні традиції та ремесла. Це робить екологічний туризм більш цікавим, оскільки туристи можуть познайомитися з українською культурою та історією.

5. Екотуристична інфраструктура: за останні кілька років в Україні розвивалася інфраструктура для екологічного туризму, включаючи екооджерелейшн і кемпінги, які надають зручності для природолюбів.

6. Сприяння сталому розвитку: розвиток екологічного туризму сприяє сталому розвитку регіонів, оскільки сприяє збереженню природи та місцевих культур. Це може приносити користь місцевим громадам та сприяти їхньому економічному зростанню.

7. Географічне розташування: Україна знаходиться в центрі Європи, що робить її доступною для туристів з багатьох країн. Це створює сприятливі умови для розвитку міжнародного екологічного туризму.

Загалом, Україна має великий потенціал для розвитку екологічного туризму завдяки своїй природній різноманітності та культурному спадку. Такий туризм сприяє як збереженню природи, так і економічному розвитку країни.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ В СЕГМЕНТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз існуючих екологічних туристичних продуктів в Україні

Туристичний продукт – це готовий набір туристичних послуг, який включає не менше двох видів послуг і пропонується за фіксованою ціною. В його склад входять послуги з перевезення та розміщення, а також інші туристичні сервіси, які не пов'язані безпосередньо з транспортом і проживанням (наприклад, організація екскурсій, відвідування культурних об'єктів, розважальних заходів, а також продаж сувенірної продукції тощо) [33].

Екотуристичні продукти – це послуги, які ґрунтуються на природному оточенні та місцевій громаді регіону. Якість і характер цих послуг безпосередньо визначаються характером та якістю екосистеми та місцевої громади.

Загальною рисою екотуристичних продуктів є наголос на нематеріальних цінностях. Екотуристи не шукають розкішних готелів та вишуканої їжі, як це роблять масові туристи. Вони більше зацікавлені в пізнанні природи, вивченні її, набутті досвіду взаємодії з нею, задоволенні своєї цікавості та насолоді тим, чого їм бракує в міському середовищі [34, с. 24].

Доволі поширеним екотуристичним продуктом в Україні є екостежка.

Екологічна стежка – це заздалегідь визначений маршрут у природному середовищі, на якому розташовані унікальні та характерні для цієї місцевості об'єкти, такі як різні види рослинності (ліси, гаї, луки, чагарники), водні корпуси, джерела, природні пам'ятки та типові рельєфні форми, тощо [35].

В Україні створення екостежок є досить актуальним напрямком розвитку туристичної галузі, адже поступово зростає зацікавленість саме до таких видів подорожей. Доцільно буде розглянути найпопулярніші з них.

Екологічна стежка «Пасіки». Розташована на території Костринського природоохоронного науково-дослідного відділення Ужанського національного природного парку (по східному кордону національного парку і на його прикордонній ділянці, яку можна помітити, в'їжджаючи на територію заповідної зони з боку Великого Березного).

Прокладена стежка пролягає через урочище Пасіки, поблизу однойменного ботанічного резервату, де зберігається видовищний та винятковий рослинний вид – пізньоцвіт осінній.

Поруч протікає річка Уж, а її течію перекривають великі виступи порід флішу, які створюють пороги. Річковий потік долає ці перешкоди, створюючи чарівні водоспади. Буковий ліс, що росте у цій легкодоступній області, зберігає свою непорушну природність.

Ботанічний резерват «Пасіки» був заснований у 1983 році для охорони рідкісного виду рослини, яку занесено до Червоної книги України – пізньоцвіту осіннього. У лісі переважає бук лісовий, але також зустрічаються інші види дерев, такі як граб звичайний, клен-явір, ясен звичайний, черешня лісова, а також різні трав'янисті рослини, такі як лунарія оживаюча, зубниця бульбиста, цибуля ведмежа і чоловіча папороть.

Буковий ліс служить домівкою для багатьох видів тварин, включаючи великих звірів, таких як олень, козуля, дикий кабан, лисиця і дикий кіт. Але зазвичай ви можете побачити лише їх сліди. Поблизу стежки часто можна зустріти невеликих тварин, таких як жаба прудка, саламандра і полоз лісовий.

Маршрут завершується біля гарних скельних виступів, що перешкоджають течії річки Уж. Ці скельні формації складаються з відкладів крейдяних і палеогенових порід, відомих як фліш, що включає в себе пісковики, алевроліти, аргіліти, гравеліти, вапняки і мергелі, які утворюють різні літологічні і вікові комплекси, що називаються світами.

В ріці Уж можна знайти таких риб, як мерена, підуст і пічкур, а на мілинах часто полює чорний лелека [36].

Комплексна еколого-освітня стежка «Чотири дороги». Комплексна еколого-освітня стежка «Чотири дороги» охоплює шляхи, які пролягають через Косівський та Шешорський Природний Національний Парк «Гуцульщина». Ця стежка складається з чотирьох основних маршрутів: «Попід Каменистий», «На Клифу», «На Зіняків верх» та «До Шешорських гуків». Вона починається в місті Косів, біля Банського мосту, який перетинає річку Рибниця. Туристи можуть обирати між двома напрямками – «На Зіняків верх» або «Попід Каменистий» – і досягти Маєтку Святого Миколая в селі Пістинь.

Після зупинки «Три дороги» на маршруті «Попід Каменистий» або від Маєтку, ви можете піднятися на гору Клифа. Цей маршрут також веде до найстарішої церкви Гуцульщини – Успіння Пресвятої Богородиці в селі Пістинь. Окрема гілка стежки «До Шешорських гуків» також починається від цієї церкви і веде до водоспадів на річці Пістинька в селі Шешори. Очевидно, всі ці маршрути мають логістичні зв'язки між собою.

Маршрут включає найважливіші туристські та рекреаційні об'єкти на Косівщині, включаючи місто Косів, Маєток Святого Миколая в ПНП «Гуцульщина» та Шешорські гуки, де зосереджується найбільше відвідувачів. Середній турист може легко подорожувати пішки між цими пунктами, насолоджуючись природою, відвідуючи гірські вершини та джерела [37].

Екологічна стежка «До Соколиного Берда». Початок маршруту знаходиться поряд із декоративним дерев'яним знаком «Кузійський масив», який стоїть на бічній дорозі Ужгород-Рахів. Зліва від дороги видно руїни мисливського будиночка, яким колись володіли монархи Габсбургів і який донині зберігся недоторканим. За 100 метрів дорога припиняється, і там встановлений шлагбаум із інформаційними табличками, означаючи вхід до Карпатського біосферного заповідника. Тут починається сам маршрут, який проходить через цей заповідний масив, що знаходиться в басейні річки Кузій.

Звивиста стежка проходить вздовж гірського потоку Кузій, в долині якого можна побачити чарівні скельні виступи. Поблизу цих скель протікає чудовий двометровий водоспад. На самих скелях ростуть рідкісні теплолюбні папороті.

По маршруту можна зустріти дві цікаві геологічні пам'ятки – доломітові штольні, які залишилися від геологів, які проводили геологорозвідувальні роботи тут у 60-х роках. Вони шукали золото та інші кольорові метали. Перша штольня, завдовжки 33 метри, розташована ліворуч від дороги і містить 10 видів кажанів, з яких 6 є рідкісними. Також в цьому місці можна побачити лісового полоза, який є найбільшим у Карпатах і може досягати довжини до двох метрів.

Маршрут доходить до початку серпантину, який веде безпосередньо до Соколиного Берда, місця відпочинку, де можна відновити сили перед стрімким підйомом. Звивиста стежка продовжує підніматися вгору, проходячи через старий буковий ліс, який є заповідним масивом і відомий своєю унікальною флорою, включаючи численні рідкісні види орхідей. Маршрут також приводить до другої штольні, яка має довжину 400 метрів і знаходиться під землею. Ця штольня має більші розміри і, відповідно, більше видів тварин, які відвідують її. Тут часто можна зустріти лисицю, куницю, лісового тхора та кілька видів земноводних, включаючи саламандру, яка зимує тут і навіть розмножується в маленькому потічку, що тече на дні штольні. У штольні також зустрічаються численні цікаві безхребетні, включаючи печерних павуків з чорними тілами та яскравими червоними плямами, а поруч можна помітити їхні великі білі павутинні гнізда, які звисають зі склепіння.

Завершальна частина маршруту приводить до відкритого майданчика, де ви оточені високими скелями і величезними буками, які можуть сягати 50 метрів у висоту. З цього місця ви можете насолодитися неймовірним краєвидом на Кузійську котловину з її дубовими, буковими, мішаними та смерековими лісами. По іншому боці ущелини видно великий скельний масив, відомий як Довге Бердо, розташоване на висоті 900 метрів [38].

Екологічна стежка «Лісова казка». Впродовж маршруту передбачено п'ять зупинок.

Зупинка «Знайомство». На цій зупинці ви зможете дізнатися більше про причини створення Національного парку «Залісся» та Парку, а також

ознайомитися з правилами поведінки під час вашої подорожі на екологічній стежці.

Зупинка «Лісова». Тут вас чекає розповідь про склад рослинних видів у лісових культурах та методи відновлення лісу. Також буде висвітлена інформація про хвороби та шкідники лісу, а також про птахів, які населяють бореальний комплекс.

Зупинка «Лісові культури». Тут ви дізнаєтеся більше про методи, які використовуються для відновлення лісу.

Зупинка «Біотехнічні споруди». На цій зупинці вам розповідатимуть про різні види копитних тварин, зокрема рідкісних, та про біотехніку як комплекс заходів, спрямованих на покращення мисливських угідь і популяцій мисливських тварин. Ви дізнаєтеся про типи та види біотехнічних споруд.

Зупинка «Мурашник». На цій зупинці вам пояснять роль мурах у санітації лісу, а також ознайомлять з основними представниками батрахофауни та герпетофауни [39].

Науково-пізнавальна стежка «Знай, люби, оберігай». На початку Науково-пізнавальної екологічної стежки, яка розпочинається поблизу Перкалабського ПНДВ, туристи отримують інформацію про загальні умови проходження стежки та правила поведінки в природі, які не лише гарантують безпеку відвідувачам, але й сприяють збереженню природи та її шанобливому ставленню. Проходячи екостежкою з 11 оглядовими зупинками, ви зможете вивчити різноманітні екосистеми та розгорнуту історію цього краю.

На одній з зупинок, вашу увагу привертає невеличке водоймище, де ви можете спостерігати співіснування різних видів в малому середовищі. Залежно від сезону, ви можете спостерігати біорізноманіття та життєдіяльність земноводних, включаючи саламандри, тритони, п'явки, кумки та жаби. Поруч з цим, ви можете помітити ящірок, водомірок і різних представників лускокрилих.

Далі, на зупинці «Лугова», ви матимете можливість познайомитися з рідкісними ендемічними видами рослин, такими як аконіт буковинський,

медунка Філярського, деревій карпатський, жовтяниця альпійська, приворотень буковинський та інші. В цьому місці можна спостерігати за цвітінням ендемічного виду фіалки відхиленої під час різних сезонів. У червні та липні поле рясно вкривається фіалками, які приваблюють бджіл, джмелів, метеликів та інших комах. Також розцвітають інші рідкісні види рослин, які надають ландшафту яскравих кольорів.

На зупинці «Водоспад Кортюзіанський» ви зможете насолодитися якісною природною прохолодою, оскільки тут ви знайдете величезний водоспад, утворений гірськими породами. Вода набирається з карстових джерел і рухається повз скальний схил. Цей водоспад отримав свою назву на честь рідкісної рослини, що росте поруч з ним – Кортузи Маттіолі.

Більша частина Яровицького хребта вкрита високогірними полонинами, де велика кількість овець випасається чабанами протягом літа. Це важка праця, і полонинники грають важливу роль у збереженні та передачі культури та традицій Гуцульщини. Вони допомагають туристам відкривати таємниці цього регіону.

Далі, серед віковічних смерек, ви потрапите на «Шафранове поле», де весняні цвітіння шафрану Гейфеля, занесеного до Червоної книги України, створюють захоплюючий вид. Тут також ростуть ніжні підсніжники та первоцвіт полонинський, надаючи пейзажу яскравих кольорів.

Остання зупинка – «Полонинська сироварня». Тут ви зможете скуштувати місцевий сир, виготовлений тут же на місці господарями невеликої гуцульської колиби. Перед гостями представляються процеси виробництва сиру та вурди, що є легендарними гуцульськими продуктами.

Після подорожі екостежкою «Знай, люби, оберігай!» ви отримаєте незабутні враження, а також заряд енергії та натхнення. Пам'ятайте, що поважне ставлення до природи – це одне з головних правил під час вашої подорожі. Ви завжди гості в природі, тому дбайте про неї та насолоджуйтеся її красою [40].

Основні характерні риси описаних вище екологічних стежок узагальнено у вигляді таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Характеристика найпопулярніших екостежок України

Назва	Місцезнаходження	Рівень складності	Протяжність	Тривалість	Цікаві об'єкти маршруту
Екологічна стежка «Пасіки»	Ужанський національний природний парк, Закарпатська область	Легкий	3 км	2 год	Ботанічний резерват «Пасіки», річка Уж
Комплексна еколого-освітня стежка «Чотири дороги»	Національний природний парк «Гуцульщина», Івано-Франківська область	Середній	18 км (усіх стежок)	Варіюється в залежності від проходження одного чи декількох маршрутів	Церква Успіння Пресвятої Богородиці, Іванова криничка, гора Клифа, Зіняків верх, сірководневе джерело, маєток Святого Миколая, Шешорські гуки
Екологічна стежка «До Соколиного Берда»	Карпатський біосферний заповідник, Закарпатська область	Легкий	2,1 км	3 год	Руїни мисливського будоночка монархів Габсбургів, гірський потік Кузій, Нижня штольня, Верхня штольня, урочище «Соколине Бердо»
Екологічна стежка «Лісова»	Національний природний парк «Залісся», Київська	Легкий	5,3 км	2,5 год	Національний парк «Залісся»

казка»	область				
Науково-пізнавальна стежка «Знай, люби, оберігай»	Черемоський національний природний парк, Чернівецька область	Середній	7 км	4 год	Фіалкове поле, Кортюзіанський водоспад, Шафранове поле, «Полонинська сироварня»

Джерело: розроблено автором за даними [36, 37, 38, 39, 40]

У Додатку В розміщено правила та вимоги до рекреантів, яких варто дотримуватися під час проходження подібних маршрутів.

Звичайно, екологічний туризм не обмежується лише пішими маршрутами в межах природоохоронних об'єктів. Так, за метою екотури можна поділити на наступні:

- спостереження і вивчення «дикої» або «окультуреної» природи (з елементами екологічної освіти і виховання);
- відпочинок в оточенні природи з емоційними, естетичними цілями;
- лікування природними факторами;
- тури зі спортивними та пригодницькими цілями.

За змістом програми туру, за основним його об'єктом виділяють:

- ботанічні, зоологічні, геологічні і тому подібні тури;
- еколого-етнографічні або археологічні, еколого-культурні тури;
- агротури;
- спелеологічні, водні, гірські тури.

За останніми дослідженнями щодо видів екотурів, можна побачити, що рекреанти надають перевагу відвідуванню парків, а ось відвідування природних пам'яток серед екоорієнтованих туристів найменш популярний вид відпочинку (рис. 3.1) [41].

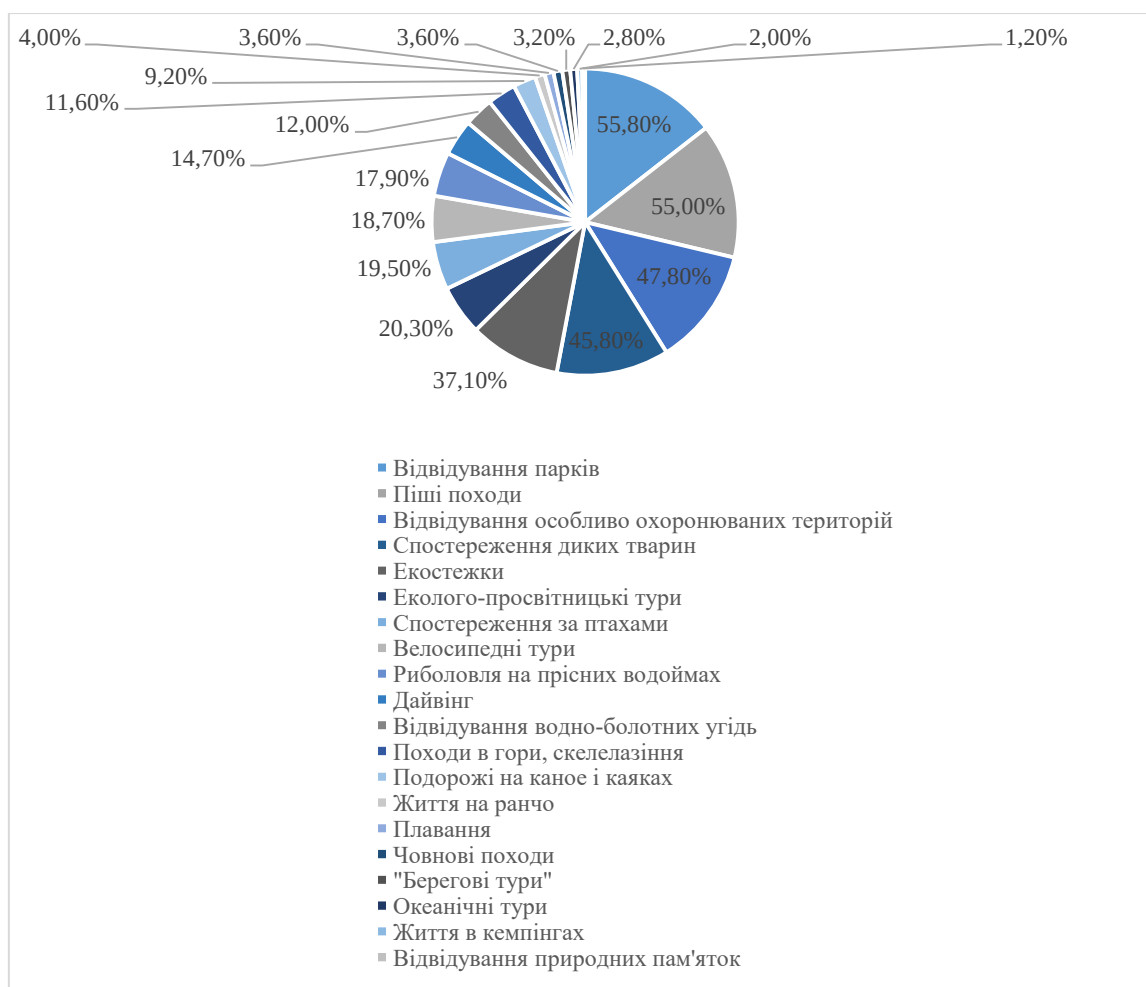

Рис. 3.1. Поширеність різних видів екотурів серед українських рекреантів

Джерело: розроблено автором за даними [41]

Найбільш розвиненою туристичною фірмою, яка спеціалізується саме на екотурах по Україні є «WildTour», що в Києві. «WildTour» пропонує екотури по різних куточках нашої країни на різний смак, ціну та вікову категорію. Доцільно буде розглянути деякі з них.

Тур «Плаваючі острови Супія в Яготині». Мандрювання на байдарках до природного дива – плаваючих островів на річці Супій, поблизу Яготина на Київщині, обіцяє незабутні враження. Ці унікальні плаваючі острови з'явилися завдяки діям останнього гетьмана України, Кирила Розумовського, у XVIII столітті. Під його керівництвом була побудована земляна дамба довжиною близько 2 кілометрів. Після цього річка Супій затопила свою заплаву і утворила вражаюче велике водосховище-озеро.

За минулі століття на поверхні цього озера розвинулося унікальне явище – плаваючі острови, зростаючи з рослин. Вітер постійно рухає ці острови, надаючи їм непередбачуваний характер. Ця дика і болотиста місцина стала природним обійстям для багатьох водних та болотних видів птахів. Під час подорожі на байдарках по річці Супій, ви матимете можливість спостерігати за цими вразливими і чудовими птахами [42].

Тур «Екскурсія в Камінне село + каякінг на Дружбівському кар'єрі». Геологічний заповідник «Кам'яне село» на Поліссі є безумовно одним з найбільш загадкових та таємничих місць в Україні. Серед соснового лісу розкидані величезні кам'яні брили та гранітні валуни. З часом вони вросли у землю та вкрилися мохом, нагадуючи казкові хатинки. Походження цих каменів на Поліссі пов'язують з давніми льодовиками, які перенесли їх зі Скандинавії. Однак місцеві мешканці мають абсолютно відмінну точку зору та вважають це місце містичним, повним легенд та переказів. Дехто навіть вважає ці камені священними та вшановує їх.

Зважаючи на компактне розташування Кам'яного села, пішохідний маршрут короткий і не вимагає великих фізичних зусиль. Тому ця подорож підходить для активного відпочинку на природі як для сімей з дітьми, так і для людей похилого віку [43].

Тур «Зимова казка Міжріченського заповідника + фотосафарі в екопарку Деревиль». Зимовий тур до Міжріченського парку присвячений мисливським звичаям Полісся, розглядаючи їх еволюцію від минулих часів до сучасних ініціатив з охорони тварин та природи. Розпочинається пригодницька подорож з фотосафарі. Подорож сафарі пролягатиме через колишню мисливську територію, яка зараз служить як екопарк «Деревиль». Тут ви матимете можливість спостерігати великий різноманітний світ копитних тварин, включаючи види, характерні для Полісся, такі як благородні олені і плямисті олені, козулі та лосі. А також тут можна побачити екзотичних мешканців, яких привезли сюди, таких як муфлони, буйволи, лами, шотландські гірські корови (хайлендери) та коні Пржевальського.

Друга частина подорожі – це унікальна екскурсія по Міжріченському парку, яка проводиться найкращим екогідом України, Андрієм Сагайдаком. На вас очікує пішохідна прогулянка взимку через ліс Міжріченського ландшафтного парку. На завершення ви відвідаєте музей лісового господарства Полісся, де численні експонати розповідають про старовинні мисливські традиції [44].

Геотур «В пошуках скарбів» пропонує неперевершену можливість вирушити у захоплюючий пошук скарбів, охоплюючи унікальні локації. Маршрут включає відвідання єдиного в Україні Музею дорогоцінного та декоративного каміння в Хорошові, Житомирської області. Також в програму входить експлорація замкнутого відвалу старої каменоломні, де учасники можуть випробувати щастя в пошуках справжніх топазів та берилій. Маршрут також прокладено через природні пам'ятки, такі як скельно-монолітні утворення «Плечі Перуна», «Баранячі лоби», «Ольжині купальні» і «Велетенські Котли». Завершуючи пригоду, подорожні відвідають скелясті береги річок Тетерева та Ужа [45].

Тур «Каньйони Гранітно-Степового Побужжя». Під час пішохідного туру з Києва до Арбузинського, Актовського і Петропавловського каньйонів, ви матимете нагоду розглянути надзвичайні «гірські» ландшафти серед нескінченних степів. Вас чекає знайомство та екскурсія до чотирьох найкрасивіших каньйонів на річках Мертвовод, Арбузинка і Південний Буг. Русла цих річок прорізали гранітні пластини, розірвавши кристалічний щит, вік якого становить понад 2 мільярди років. Схили каньйонів і величезні кам'яні блоки часто набувають дивних форм [46].

Більш обширну інформацію про програму даних турів, тривалість, ціну та інші особливості подано у вигляді таблиці у Додатку Г.

У висновку можна підкреслити, що Україна має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Аналіз показав, що існують численні екологічні маршрути, резервати та природні об'єкти, які можуть бути включені в туристичні програми. Однак, для успішного розвитку екологічного туризму

необхідно звернути увагу на збалансовану охорону природи та сталий розвиток, а також налагодити інфраструктуру та забезпечити якісний сервіс для туристів.

3.2. Визначення нових перспективних районів для розвитку екологічного туризму

Цікаві екостежки та екотури по відомим природним об'єктам України – це лише частина широкого спектру можливостей для екологічного туризму в нашій країні. За останні роки ця галузь набула значного попиту. Туристичні компанії, спеціалізовані на екологічному туризмі, активно розробляють нові маршрути та пропонують унікальні подорожі. Кожна подібна подорож не лише збагачує людей незабутніми враженнями, але й спонукає до відчуття відповідальності за охорону нашого спільного природного надбання [47].

Визначення нових перспективних районів для розвитку екологічного туризму має велике значення з кількох причин:

1. Розширення простору. Виявлення нових туристичних районів допомагає розширити географію туристичних пропозицій і розподілити навантаження між різними регіонами, що сприяє зменшенню перенаселеності та збереженню популярних туристичних місць.
2. Залучення інвестицій. Розвиток нових туристичних районів привертає інвестиції та створює нові можливості для місцевого бізнесу, що сприяє розвитку і покращенню економіки регіону.
3. Збереження природи і культури. Розробка нових районів для туризму може включати в себе заходи з охорони природи та збереження культурної спадщини, що сприяє збалансованому природокористуванню.
4. Розширення туристичного ринку. Виявлення нових районів привертає різноманітних туристів і розширює аудиторію для екологічного туризму.

5. Залучення уваги до проблем екології. Екологічний туризм може стати інструментом для привертання уваги до екологічних проблем і популяризації збереження природи та сталого розвитку.

Дослідивши розвиток екотуризму в Україні, можна побачити, що є багато популярних районів для розвитку цієї галузі туризму. Але не всі знають, що існує безліч маловідомих перспективних екотуристичних об'єктів, які не поступаються своєю красою більш популярним. Серед них варто виділити наступні: містечко Вилкове, Токівський каскадний водоспад, Актівський каньйон, природний парк Беремицьке, «Зелені хутори Таврії», Базальтові стовпи.

Маленьке українське містечко Вилкове, розташоване на півдні Одеської області, часто порівнюють з українською Венецією. Цей невеликий, але дуже живописний населений пункт розташований в дельті ріки Дунай, там, де вона впадає в Чорне море.

Особливістю міста є те, що його стара частина розташована на воді. Вулицями міста є канали, якими місцеві мешканці пересуваються, переважно, на місцевих «гондолах» і моторних човнах, які є найпопулярнішим видом транспорту в цьому місті.

Канали, які називаються «єриками», у Вилковому вузькі, зазвичай лише 1-2 метри в ширину, і вони охоплюють до половини площі міста. Ці канали створюють лабіринт подібний до Венеції і дозволяють подорожувати на човнах до будь-якої частини міста.

У самому центрі міста Вилкове можна знайти старообрядницький храм Різдва Пресвятої Богородиці, який є важливим релігійним об'єктом цієї мальовничої локації.

Вилкове є відомим своєю виноградною та полуничною продукцією. Місто славиться надзвичайною родючістю полуниці, яка тут дозріває практично протягом усього року. Також, сорт винограду «Новак», який вирощується в Вилковому, є абсолютно унікальним. Його неповторний смак неможливо сплутати з будь-яким іншим сортом винограду у світі, оскільки цей

сорт росте виключно на воді та мулі, що надає йому неповторний характер і особливі якості.

Риболовля – це не лише важливе заняття для місцевих мешканців, але й основне джерело доходу у Вилковому, яке ведеться тут на промислових масштабах. Місто приваблює прихильників риболовлі з усієї України, а також з інших країн.

Вилкове, крім усіх своїх природних привабливостей, є також місцем розташування адміністрації Українського Дунайського біосферного заповідника. Цей заповідник включає в себе різноманітні екосистеми, такі як острови дельти Дунаю, плавні на північ по Дунаю, озера дельти та двокілометрову смугу морської акваторії вздовж узбережжя.

Для туристів доступні екскурсії на катерах по Дунаю, під час яких вони можуть відвідати «нульовий кілометр» – місце впадання Дунаю в Чорне море, і насолодитися неперевершеною красою природи Дунайського біосферного заповідника. Зазвичай вартість таких екскурсій включає смачний обід з місцевим вином «Новак» [48].

Токівський (Шолоховський) водоспад, як його зазвичай називають, представляє собою послідовний ряд водоспадів на річці Кам'янка, що створив істинний природний рай. Його краса впирається в Дніпропетровській області, і він є молодшим «братом» Дніпровських порогів, який виник в мезозойську еру завдяки відрогам Українського кристалічного щита. На цій території проведено археологічні дослідження, які розкрили давні поселення, і водоспад має довжину 140 метрів, особливо вражаючим він стає під час весняних повеней.

Цей природний об'єкт приваблює своєю неповторною красою не тільки завдяки водоспадам, але також завдяки порогам і знаменитим гранітним ваннам. Вода тече через породи, які мають характерний червонуватий відтінок, що призвело до другої назви цього місця – «Червоні камені».

Цей водоспад оточений легендами, пов'язаними зі скіфською і козацькою історією, і навіть має неофіційну назву «Водоспад Калнишевського». Одна з легенд розповідає історію про доньку царя Кімра Тамірис, яку переслідували

скіфи. Дівчина, яка вже не надіялася на порятунок, дійшла до степової річки, яка вимолила в неї намисто і, як знак подяки, перетворилася на потужний водоспад, який знищив усіх переслідувачів.

Це місце дозволяє відчутти зв'язок із історією, оскільки в XVI-XVIII столітті на порогах нижче Дніпра існували Запорізькі Січі, такі як Томаківська, Чортомлицька і Підпільненська. Відвідування цього природного дива подарує любителям краси незабутні враження, оскільки краєвиди навколо водоспаду справді вражають своєю величчю [49].

Актовський (Актівський) каньйон, розташований в Вознесенському районі Миколаївської області біля села Актово, отримав ім'я «Долина Диявола». Незважаючи на це, назву не слід боятися, оскільки подорож до Актовських скель може стати однією з найзахопливіших пригод у вашому житті.

Актовський каньйон – це менш відома частина скель, яку часто обходять туристи. Вона розташована трохи подалі від Актовських скель і потребує більше зусиль для досягнення, але подорож до неї варта зусиль, оскільки тут можна насолодитися чудовими пейзажами. Каньйон, завдяки своїй важкодоступності, не настільки переповнений туристами, як самі скелі. Він утворений вулканічними породами і є однією з найдавніших ділянок суходолу в Європі, існуючої вже понад 60 мільйонів років. Каньйон розташований на річці Мертвовод, існують кілька легенд, які пояснюють дивний характер цієї назви. Згідно з однією легендою, річка мала священне значення для скіфського народу і її вода була останнім притулком для царів. За іншою версією, водойма була покрита тілами козаків і турків після бою. За третьою легендою, місцеві жителі отруїли воду, щоб запобігти ворожим нападам.

Актовський каньйон – це місце для досвідчених туристів і справжніх екстремалів. В річці Мертвовод можна безпечно купатися, нехай і назва інша, і місцеві мешканці рибалять тут. На одному з берегів водойми можна організувати табір, а також є кемпінг неподалік від каньйону. Любителям фотографії ця місцевість також припадає до душі, оскільки тут можна знайти

захоплюючі пейзажі, особливо на світанку, коли перші промені сонця оживляють кам'яні обриси, і також можна побачити кілька рідкісних рослин [50].

Парк природи «Беремицьке» простягається на площі більше 100 гектарів і вміщає в собі багато диких тварин, яких можна бачити у їх природньому середовищі: олені, лосі, лани, козулі, польські коники, лисиці, зайці та інші. Територія парку обнесена парканом, розділена на адміністративну частину та дикий парк.

У адміністративній частині, окрім адміністративних будівель, знаходяться стайня, музей диких котів та міні-зоопарк. Ця частина парку відкривається для відвідувачів і працює до 17:00, тому рекомендується відвідати її спочатку. Тут ви можете покататися на коні або поні, замовити карету або диліжанс, послухати лекцію про котячих та роздивитися рисей та лісових котів у музеї диких котів, а також освітити свій день прогулянкою міні-зоопарком.

Парк природи «Беремицьке» пропонує безліч можливостей для активного відпочинку та відкриття неймовірних природних красот. Після візиту до адміністративної частини парку, де ви можете насолодитися екскурсіями і зустріччю з дикими тваринами, вас чекає прогулянка по екостежках. Тут доступні три маршрути, від 2 до 3,5 кілометрів кожен, які пролягають через живописні ландшафти, підвісні мости над ярами, озерця, кам'яні баби, та навіть древнє городище слов'ян. Важливо дотримуватися вказаних відстаней до диких тварин, які гарантовано побачите на своєму шляху.

За межами вказаних маршрутів також можна відкрити для себе багато цікавого, зокрема справжні борті – найпростіші вулики та чарівні березові гаї, які надихають на неймовірні фотографії для Інстаграму.

Якщо ви бажаєте оглянути всі куточки парку, рекомендується орендувати велосипед, оскільки територія дуже велика, а велосипед можна взяти напрокат.

Для тих, хто планує відпочинок більше одного дня, в парку є комфортабельні будиночки з терасами для проживання. Любителям активного

відпочинку в природі рекомендується орендувати намет. Якщо у вас є власний намет, можна взяти місце під нього і зекономити кошти. Для пікніків облаштовані дві затишні галявини з альтанками і мангалами. Також в парку є сучасний конференц-зал для проведення конференцій та бізнес-заходів [51].

«Зелені хутори Таврії» – це унікальне поєднання чарівності української старовини та природної краси південного регіону. Розташовані між Херсоном та містом Гола Пристань, ці хутори оживили старовинний український спосіб життя з його щоденними справами і розвагами на великій території, що межує з берегами Дніпра.

Ця подорож у часі пропонує не лише відпочинок, але й можливість пізнати історію українського козацтва, а також ознайомитися з виникненням та розвитком стародавніх ремесел. Комплекс «Зелені хутори Таврії» побудований на основі старовинних хуторів, які існували на цих землях ще до початку XX століття.

На території комплексу розташовані 45 хуторів, об'єднаних водним сполученням і дорогами. Кожен з них спеціалізується на певному народному промислі та має відповідну назву, включаючи Кінний, Рибальський, Стрілецький, Гончарний, Ковальський, Хлібний, Лозоплетіння, Ляльки-мотанки та інші. Головна концепція полягає в оживленні традицій предків, відновленні забутих ремесел і наданні можливості кожному спробувати свої сили у них.

Цей унікальний комплекс розташований на природній території Таврійської лісостепової зони, і весь його розважальний і освітній контент пов'язаний пішохідними дорогами, стежками та мостами. Тут можна дізнатися багато нового, рухатися від хутора до хутора, навчатися різним ремеслам та мистецтвам, а також насолоджуватися природнім середовищем та різними видами розваг [52].

Ця природна формація дійсно є неймовірною творчістю природи, яка діяла як майстер-архітектор. Базальтові стовпи-багатогранники, які

утворюються в такій рівномірній та стрункій геометричній формі, вражають своєю монументальністю і неперевершеною красою.

Унікальна скульптура базальтового віяла, яка розташована в цьому природному об'єкті, додає різноманітності та краси всій композиції. В поєднанні з філософським спокоєм кришталевої води це створює надзвичайно чарівну атмосферу. Якщо ви бажаєте побачити це диво своїми очима та насолодитися його красою, вам слід відвідати Івано-Долинське родовище базальтів в селі Базальтове, Костопільського району Рівненської області.

Базальтові стовпи є особливим видом базальтів і мають характерну геометричну форму в поперечному перерізі, яка може бути від чотирьохгранної до семигранної. Товщина цих стовпів може коливатися в діапазоні від 0,6 до 1,2 метра, зазвичай переважають товщини від 0,8 до 1,0 метра. Висота базальтових стовпів також різноманітна, варіюючись від 3 до 30 метрів. Ці стовпи мають властивість розбиватися на прямі та рівні частини під час розколу, що робить їх особливо цікавими та вражаючим явищем природи.

Цей заказник є комплексним і представляє значне значення для наукових досліджень та вивчення різних аспектів геології та мінералогії. Він включає в себе декілька аспектів, такі як стратиграфія, петрографія, мінералогія, палеовулканологія та розташований на західному схилі Українського кристалічного щита.

Загальна протяжність відслонень базальтів у межах заказнику становить від 180 до 230 метрів, що свідчить про значний обсяг гірських порід і гірських утворень в цій області.

Також на території заказнику можна знайти різноманітні мінерали, включаючи адуляр, хлорит, яніт, кварц, халцедон, кальцит, барит, гематит, пірит, марказит, псиломелан, борніт, азурит, мідь самородну. Це свідчить про різноманітність мінералогічних ресурсів та можливостей для наукових та дослідницьких дійств на цій території [53].

Узагальнену інформацію про дані об'єкти подано у вигляді таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика екотуристичних об'єктів

Об'єкт	Географічне розташування	Природні унікальності	Екосистеми	Рівень інфраструктури	Розвиток екологічного туризму	Статус охорони навколишнього середовища
Місто Вилкове	Одеська область	Аквальний ландшафт (у водному середовищі)	Водні канали	Основна інфраструктура відсутня	Зростання туризму в останні роки	Немає особливого статусу охорони
Токівський каскадний водоспад	Дніпропетровська область	Унікальні пороги	Водоспад, пороги	Основна інфраструктура відсутня	Ініціативи на стадії розвитку	Немає особливого статусу охорони
Актівський каньйон	Миколаївська область	Каньйон з унікальних вулканічних порід	Каньйон, річка	Основна інфраструктура відсутня	Ініціативи на стадії розвитку	Немає особливого статусу охорони
Природний парк Беремицьке	Чернігівська область	Біорізноманіття диких тварин	Ліси, озера	Бази для відпочинку, кемпінги	Зростання туризму в останні роки	Природний парк
«Зелені хутори Таврії»	Херсонська область	Унікальне поєднання чарівності української старовини та природної краси південного регіону	Ліси, ріки	Хутори	Зростання туризму в останні роки	Немає особливого статусу охорони
Базальтові стовпи	Рівненська область	Базальтові стовпи-багатогранники	Родовища, водойми	Основна інфраструктура відсутня	Ініціативи на стадії розвитку	Заказник

Джерело: розроблено автором

Ця таблиця допоможе вам порівняти різні райони за різними параметрами і обрати найбільш перспективні об'єкти для подальшого вивчення та розробки екотуристичних продуктів.

Після аналізу різних районів для розвитку екологічного туризму можна зробити висновок, що існують об'єкти з великим потенціалом для розвитку цієї галузі. Окремі зони виділяються своєю природною красою та можливостями для активного відпочинку, і вони можуть стати важливими пунктами притягнення для туристів. Наступним кроком буде подальше дослідження та розробка конкретних планів для розвитку туризму в цих районах з урахуванням охорони природи та сталого розвитку.

3.3. Пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту шляхом інноваційних рішень

Вдосконалення екологічного туристичного продукту шляхом інноваційних рішень має величезне значення з позиції збалансованого розвитку туризму та збереження природи. Ось деякі ключові аспекти важливості цього процесу:

1. Збереження природних ресурсів. Туризм може негативно впливати на природне середовище через забруднення, витрату води, руйнування екосистем та інше. Інноваційні рішення дозволяють зменшити негативний вплив туризму на природу, зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

2. Залучення туристів. Сучасні туристи все більше цікавляться сталістю та екологічною відповідальністю. Інноваційні рішення, які дозволяють відвідувачам насолоджуватися природою без шкоди для неї, можуть привабити більше туристів.

3. Збереження біорізноманіття. Екосистеми туристичних природних об'єктів можуть бути дуже вразливими до негативного впливу людей.

Інноваційні підходи можуть допомогти зберегти біорізноманіття та відновити пошкоджені екосистеми.

4. Збільшення прибутковості. Інновації в екологічному туризмі можуть сприяти підвищенню прибутковості бізнесу. Туристи, які цінують природу, можуть бути готові платити більше за досвід, який відповідає їхнім екологічним цінностям.

5. Зменшення конфліктів. Інноваційні рішення можуть сприяти зменшенню конфліктів між різними групами інтересів, такими як туристи, місцеві жителі, організації з охорони природи тощо, що може підвищити сталість розвитку туризму.

6. Створення робочих місць. Розвиток екологічного туризму за допомогою інновацій може сприяти створенню нових робочих місць в сфері охорони природи, сталого управління природними ресурсами та інших галузях.

Помітно, що інновації в екологічному туризмі є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку цієї галузі та збереження природи для майбутніх поколінь.

Наступним кроком після дослідження нових цікавих районів для екотуризму, як вже зазначалося, буде подальше дослідження та розробка конкретних планів для розвитку туризму в цих районах з урахуванням охорони природи та сталого розвитку.

У таблиці 3.3 представлено приклад розробленого екологічного туру до парку природи «Беремицьке», удосконаленого шляхом інноваційних рішень.

Таблиця 3.3

Екотур до парку природи «Беремицьке» з інноваційною складовою

Пункт	Опис
День 1. Виїзд з Житомира	
- Збір групи в Житомирі	Зустріч та збір групи в Житомирі, розподіл інформації та матеріалів.
- Поїздка до парку «Беремицьке»	Пересування до парку на комфортабельному автобусі.
- Розміщення в	Розміщення в спеціальному екологічному кемпі з використанням

екологічному кемпі	сонячних батарей та вітряних турбін для живлення «Вовча Гора».
- Вільний час	Вечірній відпочинок на природі, спостереження за зоряним небом та обговорення плану на завтра.
День 2. Дослідження природи	

Продовження табл. 3.3

- Сніданок у кемпі	Сніданок з використанням органічних продуктів та використання сонячних печей для приготування.
- Екологічна піша екскурсія	Екскурсія до найцінніших екологічних об'єктів парку, включаючи водоспади, лісові стежки та джерела. Можливість побачити диких тварин у їх природному середовищі.
- Інноваційні рішення	Представлення інноваційних екологічних рішень для збереження природи та відновлення ресурсів.
- Обід на природі	Організація обіду на природі з використанням столових біорозкладних посудин та скляних пляшок.
- Відвідання музею та міні-зоопарку	Тут ви можете покататися на коні або поні, замовити карету або диліжанс, послухати лекцію про котятих та роздивитися рисей та лісових котів у музеї диких котів, а також освітити свій день прогулянкою міні-зоопарком.
- Вечірня програма в кемпі	Вечірні лекції та інтерактивні ігри, пов'язані з екологією та природоохоронними питаннями.
День 3. Екологічні активності	
- Сніданок в кемпі	Сніданок з використанням органічних продуктів та використання сонячних печей для приготування.
- Велосипедні прогулянки	Велосипедна екскурсія до віддалених закутків парку з можливістю використання електровелосипедів.
- Екологічний пікнік	Пікнік на природі з використанням столових біорозкладних посудин та столових приладів.
- Відвідування місцевого села	Екскурсія до місцевого села з оглядом екологічних проектів та спілкуванням із місцевими жителями.
- Вечірня програма в кемпі	Вечірні розваги біля вогнища, обговорення вражень від туру та підготовка до виїзду.
День 4. Повернення до Житомира	
- Сніданок в кемпі	Сніданок з використанням органічних продуктів та використання сонячних печей для приготування.
- Збір групи та виїзд до Житомира	Збір групи та пересування до Житомира на комфортабельному автобусі.

Джерело: розроблено автором

У вартість туру звичайно входить проїзд. Розрахунок вартості проїзду на одну особу виглядає так:

Вартість дороги на 1 людину=(Вартість пального+Оплата водія та інші витрати+Амортизація автобуса+Інші витрати)×Коефіцієнт прибутку.

В середньому автобус споживає 20 л пального на 100 км. При відстані 210 км від Житомира до пункту призначення витрати пального становитимуть:

$$\text{Витрати пального}=(20 \text{ л}/100 \text{ км})\times(210 \text{ км}/100)=42 \text{ л.}$$

$$\text{Вартість пального}=\text{Витрати пального}\times\text{Ціна за літр.}$$

$$\text{Вартість пального}=42 \text{ л}\times 54 \text{ грн./л}=2268 \text{ грн. (в одну сторону).}$$

Якщо відстань в один бік займає 210 км, а час в одну сторону – 3 години 30 хвилин, то час простою водія буде 7 годин. До того ж водій має супроводжувати групу впродовж всього туру – 4 дні.

$$\text{Годинова ставка водія становить } 150 \text{ грн.}$$

$$\text{Оплата водія}=\text{Годинова ставка}\times\text{Час простою водія.}$$

$$\text{Оплата водія}=150 \text{ грн./год}\times 7 \text{ год}=1050 \text{ грн.}$$

$$\text{Компенсація за знос автобуса}=0,2 \text{ грн./км}\times 210 \text{ км}\times 2(\text{туди і назад})=84 \text{ грн.}$$

$$\text{Загальна оплата водія}=1050 \text{ грн.}+84 \text{ грн.}=1134 \text{ грн.}$$

$$\text{Оплата на 1 особу}=1134 \text{ грн.}/33=35 \text{ грн. (приблизно).}$$

Таким чином при оренді середнього автобуса на 33 особи, вартість проїзду з Житомира до парку в обидві сторони становить – 170 грн. / 1 особа.

У вартість туру також входить вхідний квиток до самого парку: 80 грн. – дитячий, 100 грн. – дорослий та проживання у спеціальному екологічному кемпі з використанням сонячних батарей та вітряних турбін для живлення «Вовча Гора» – 400 грн. у наметі до 4-х осіб за 1 добу (300 грн. / 1 особа за три ночі).

Харчування у вартість не входить.

Таким чином вартість розробленого туру до парку природи «Беремицьке» на 4 дні за 1 особу в середньому складає 570 грн.

Цінова політика парку описана на його офіційному сайті. Приклад цін на додаткові послуги в поточному році розміщено у Додатку Д.

Спираючись на класифікацію інновацій, запропоновану Й. Шумпетером, можна дати таку класифікацію інновацій у туризмі за об'єктом застосування (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Класифікація інновацій у туризмі за об'єктом застосування

Типи інновацій за Й. Шумпетером	Типи інновацій у туризмі	Приклади
1. Упровадження нової продукції та продукції з новими властивостями	Продуктові інновації – впровадження на туристський ринок нового і удосконалення існуючого турпродукту (туру, послуги).	Розробка нового туру, нового екскурсійного маршруту, нового напрямку подорожей (наприклад, тури в Антарктиду); пропозиція нових послуг (наприклад, оздоровчі послуги в готелях).
2. Використання нової сировини	Ресурсні інновації – використання нового виду туристичних ресурсів для організації туризму та розробки нових турів і послуг.	Освоєння нетрадиційних об'єктів показу (наприклад, індустриальний і дігт-туризм (сталкінг), мілітарі-туризм); будівництво нових інфраструктурних об'єктів (наприклад, для заняття екстремальними видами спорту); пропозиція ринку нової події (наприклад, фестивалю).
3. Використання нової техніки, технологічних процесів	Техніко-технологічні інновації – впровадження нової або істотно поліпшеної техніки і технології обслуговування клієнтів, просування і реалізації послуг.	Електронні системи бронювання в готелях; електронні системи продажу авіаквитків; інтегровані системи управління інфраструктурою готелю; інтернет-реклама; Е-комерція (в мережі Інтернет), наприклад, створення віртуальних турагенств.

4. Зміни в організації виробництва і його матеріально-технічному забезпеченні	Організаційні інновації – впровадження більш ефективних структур управління й порядку організації діяльності фірми, нових профілів робочих місць і професійних вимог.	Розвиток інтегрованих готельних ланцюгів; використання систем управління готелем за контрактом; використання комп'ютерних клієнтських баз даних, CRM-систем.
5. Поява нових ринків збуту	Маркетингові інновації – виділення нових сегментів ринку, обслуговування нових груп клієнтів (виділених за географічною, соціально-демографічною, поведінковою ознаками).	Вихід на нові географічні ринки; розробка спеціальних турів і послуг для окремих груп споживачів (наприклад, людей з обмеженими можливостями) тощо.

Джерело: побудовано автором за даними [54]

Розроблений тур до парку природи «Беремицьке» може вміщувати в собі одразу декілька типів інновацій, а саме:

- продуктові інновації, так як це новий удосконалений турпродукт;
- ресурсні інновації, що характеризуються новими екологічними видами туристичних ресурсів для організації даного туру;
- техніко-технологічні інновації, що включають в себе використання нової екологічної техніки та технологічних процесів.

Особливої уваги варто приділити маркетинговим інноваціям, а конкретніше одній з їх складових, такої як розробка спеціальних турів і послуг для окремих груп споживачів, наприклад, людей з обмеженими можливостями.

За допомогою міжнародного досвіду, ми можемо бачити приклади турботи про громадян у задоволенні їхніх духовних потреб. Люди завжди мають бажання побачити та вивчити свій рідний край та свою країну. Їм важливо, щоб це було доступним, і щоб подорожі збагачували їх духовно, надавали радість та наповнювали яскравими враженнями. Це є нормальною загальною потребою, і вона повинна задовольнятися на соціальному рівні. Навіть при відсутності чіткого нормативного визначення соціального (інклюзивно-реабілітаційного) туризму в Україні, зобов'язання держави щодо

створення сприятливих умов для туроператорів у формуванні та реалізації доступних турів на внутрішньому ринку залишається актуальним.

Подальший розвиток соціального (інклюзивно-реабілітаційного) туризму виступає ефективним інструментом для створення безбар'єрного середовища в транспорті, підвищення доступності у всій інфраструктурі та інтеграції осіб з інвалідністю у соціальне життя суспільства. Цей вид туризму відкриває можливості для осіб з інвалідністю долучитися до історичних, духовних та культурних цінностей України та світу.

За думкою авторів, в Україні природно-пізнавальний (екологічний) туризм є найбільш сприятливим і доступним для осіб з інвалідністю. Цей вид туризму дозволяє користувачам з інвалідністю отримати реабілітаційні користи за допомогою спортивно-оздоровчих та культурно-пізнавальних заходів, що враховуються при розробці туристичних продуктів вітчизняними операторами.

Даний вид туризму виділяється деякими дослідниками в окремий напрямок, проте низка його об'єктів активно використовується в пізнавальному туризмі. Ця думка є обґрунтованою, оскільки екологічний (зелений, стійкий) туризм передбачає відхід людини від міського середовища та її об'єднання з природою, отримання задоволення від перебування в природному середовищі. Основними об'єктами зеленого туризму можуть бути ліси, поля, луки, річки, озера, гори та інше. Природно-пізнавальний туризм спрямований на розуміння та вивчення природних об'єктів та їх охорону, що робить його цікавим для осіб з інтересами у галузі природознавства та екології [55, с. 74-75].

Створення екостежок в парку природи Березицьке, призначених для людей з інвалідністю, вимагає особливої уваги до доступності та комфорту для цільової аудиторії. Ось кілька кроків, які можуть допомогти створити такі екостежки:

1. Планування. Варто розробити план стежки з урахуванням рівнів, схилів та інших перешкод, щоб забезпечити легкий доступ і безпеку для осіб з інвалідністю.

2. Покриття. Необхідно забезпечити гладку та стійку до зношування поверхню, яка б дозволила використання інвалідними візками або кріслами-колясками.

3. Вказівники та інформація. Потрібно розмістити вказівники та інформаційні плакати з великими шрифтами та піктограмами, щоб надати інструкції та інформацію про природні об'єкти.

4. Перешкоди. Видалення або адаптація перешкод, які можуть ускладнювати прохід для людей з інвалідністю також є важливим завданням.

5. Безпека. Варто забезпечити безпеку на стежці, встановивши поручні, огорожі та інші засоби захисту.

6. Парковка та доступ. Без забезпечення наявності паркінгу для автомобілів для інвалідів та забезпечення доступу до стежки з призначеними для цього місцями не обійтись.

7. Комунікація. Необхідно спілкуватися з місцевими органами влади, громадськістю та організаціями, які підтримують права людей з інвалідністю, для отримання порад та підтримки.

Важливо враховувати потреби інвалідів і створювати умови для їхнього комфортного відпочинку в природному парку Беремицьке.

Таким чином, пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту через інноваційні рішення спрямовані на зменшення негативного впливу туризму на природу та сприяння сталому та відповідальному туризму. Впровадження сонячної енергії, екологічної мобільності, цифрових технологій для освіти, споживання місцевих продуктів, збереження природних ресурсів та екологічної свідомості створюють нові можливості для екологічно чистого та привабливого туризму.

ВИСНОВКИ

Один з потенційно високоперспективних напрямків розвитку туризму, який набуває стійкої популярності, – це екологічний туризм. В останні роки кількість прихильників цього виду подорожей постійно зростає у всьому світі, і спостерігається активний розвиток екологічних ініціатив. Можливість подальшого росту цього сегмента туризму пов'язана зі сприятливим перебудові економіки та стимулюючими перспективами розвитку інших галузей, таких як транспорт, зв'язок, торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів для широкого споживання та інші.

Основна мета дослідження полягала у вивченні основних аспектів щодо перспективності формування інноваційного туристичного продукту в сегменті екологічного туризму України.

Після аналізу всіх основних понять та концепцій екологічного туризму можна зробити висновок, що екотуризм є швидко розвиваючим напрямком у туристичній галузі, і розуміння його може відрізнятися в різних країнах. Форми екотуризму є гнучкими і можуть охоплювати різні аспекти туристської діяльності, включаючи ті, які раніше не мали екологічної спрямованості. Спроби обмежити його жорсткими рамками та звести до одного єдиного визначення, можливо, не є раціональними.

Екологічний туризм вимагає детальної розробки та створення якісного турпродукту. Основні компоненти турпродукту включають в себе маршрути подорожей, щоденні програми, контент екскурсій та послуги виконавців. При формуванні турпродукту важливо враховувати фактори, такі як розмір групи туристів і рівень складності маршруту.

Підготовка екотурів також включає створення екологічних стежок та можливість збагачення подорожі цікавими історіями або місцевими легендами. Врахування природних та культурних особливостей місцевості сприяє створенню більш привабливого та освітнього турпродукту.

Загалом, формування турпродукту для екологічного туризму вимагає збалансованого підходу, який враховує потреби туристів та збереження природного середовища. Такий підхід сприяє розвитку екологічного туризму та збереженню навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

В екологічному туризмі ключову роль відіграють інновації, оскільки вони спрямовані на збереження природи, поліпшення туристичного досвіду та розвиток стійкої туристичної індустрії. Ці інновації допомагають зменшити негативний вплив туризму на навколишнє середовище та підвищують свідомість туристів щодо екологічної відповідальності.

На сучасному етапі розвитку економіки основною характеристикою є підвищення важливості інновацій як основного каталізатора економічного зростання країн. Це також виявляється у прагненні розвинених країн конкурувати завдяки високим технологіям та нестандартним нематеріальним активам. Ключовим фактором стає широке впровадження інноваційних продуктів і технологій в господарський обіг, що відіграє вирішальну роль у економічному розвитку і поліпшенні якості життя населення.

Розвиток екологічного туризму в Україні наразі лише розпочався. Однією з необхідних передумов для його успішного становлення є наявність природно-рекреаційних ресурсів, здатних привертати увагу туристів. Україна, завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, розпоряджається різноманітними природними та рекреаційними ресурсами, які можна успішно використовувати для розвитку екологічного туризму.

Загалом, ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні обіцяє стати важливим чинником для розвитку туристичної галузі країни та сприяти збереженню природних багатств. Досягнення цих цілей може відкрити нові можливості для розвитку економіки та поліпшення якості життя населення.

Україна завдяки значному потенціалу для рекреаційно-туристичних подорожей має великі можливості для подальшого розширення цього напрямку. Різноманітність української природи робить нашу країну потенційно

привабливою для екологічного туризму. Високі Карпати, обширна кількість водойм, лісів, природних заповідників та ботанічних садів – всі ці природні скарби України стали дуже популярними серед внутрішніх туристів (українців, які подорожують в межах країни), особливо під час епідемії COVID-19, а також привертають увагу іноземних подорожніх.

Розвиток екологічного туризму в Україні може сприяти як збереженню природних багатств країни, так і економічному зростанню через привертання туристів. Однак важливо забезпечити баланс між туризмом і збереженням природи, щоб зберегти незайману красу і унікальність природи України для майбутніх поколінь.

Враховуючи процес євроінтеграції країни, в Україні набуває важливості використання європейських підходів до раціонального природокористування. Ця тенденція спостерігається в усіх галузях економіки. У сфері туризму вона виявляється через діючі державні програми, спрямовані на підтримку екотуризму.

Україна має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Аналіз показав, що існують численні екологічні маршрути, резервати та природні об'єкти, які можуть бути включені в туристичні програми. Однак для успішного розвитку екологічного туризму необхідно звернути увагу на збалансовану охорону природи та сталий розвиток, а також налагодити інфраструктуру та забезпечити якісний сервіс для туристів.

Після аналізу різних районів для розвитку екологічного туризму можна зробити висновок, що існують об'єкти з великим потенціалом для розвитку цієї галузі. Окремі зони виділяються своєю природною красою та можливостями для активного відпочинку, і вони можуть стати важливими пунктами притягнення для туристів. Наступним кроком було подальше дослідження та розробка конкретних планів для розвитку туризму в цих районах з урахуванням охорони природи та сталого розвитку.

Вдосконалення екологічного туристичного продукту за допомогою інноваційних рішень дійсно має велике значення з позиції збалансованого

розвитку туризму та збереження природи. Ось деякі ключові аспекти важливості цього процесу:

1. Збереження природних ресурсів: Інноваційні рішення допомагають зменшити негативний вплив туризму на природне середовище, таким чином зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

2. Залучення туристів: Сучасні туристи все більше цікавляться сталістю та екологічною відповідальністю, інноваційні рішення можуть привернути більше туристів.

3. Збереження біорізноманіття: Екосистеми туристичних природних об'єктів можуть бути дуже вразливими до негативного впливу людей, інноваційні підходи можуть допомогти зберегти біорізноманіття та відновити пошкоджені екосистеми.

4. Збільшення прибутковості: Інновації в екологічному туризмі можуть сприяти підвищенню прибутковості бізнесу. Туристи, які цінують природу, можуть бути готові платити більше за досвід, який відповідає їхнім екологічним цінностям.

5. Зменшення конфліктів: Інноваційні рішення можуть сприяти зменшенню конфліктів між різними групами інтересів, що може підвищити сталість розвитку туризму.

6. Створення робочих місць: Розвиток екологічного туризму за допомогою інновацій може сприяти створенню нових робочих місць в сфері охорони природи, сталого управління природними ресурсами та інших галузях.

Удосконалення екологічного турпродукту через інноваційні рішення може відбуватися декількома шляхами, зокрема:

- упровадження нової продукції та продукції з новими властивостями;
- використання нової сировини;
- використання нової техніки, технологічних процесів;
- зміни в організації виробництва і його матеріально-технічному забезпеченні;
- поява нових ринків збуту.

Розроблений впродовж дослідження тур до парку природи «Беремицьке» показав приклад турпродукту, що вмістив в собі одразу декілька типів інновацій, а саме:

- продуктові інновації, так як це новий удосконалений турпродукт;
- ресурсні інновації, що характеризуються новими екологічними видами туристичних ресурсів для організації даного туру;
- техніко-технологічні інновації, що включають в себе використання нової екологічної техніки та технологічних процесів.

Особливої уваги було приділено маркетинговим інноваціям, а конкретніше одній з їх складових, такої як розробка спеціальних турів і послуг для окремих груп споживачів, наприклад, людей з обмеженими можливостями.

Таким чином, пропозиції щодо вдосконалення екологічного туристичного продукту через інноваційні рішення спрямовані на зменшення негативного впливу туризму на природу та сприяння сталому та відповідальному туризму. Впровадження сонячної енергії, екологічної мобільності, цифрових технологій для освіти, споживання місцевих продуктів, збереження природних ресурсів та екологічної свідомості створюють нові можливості для екологічно чистого та привабливого туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шкарупа А. К. Екологічний туризм: сутність та перспективи розвитку в Україні. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна). URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/10_shkarupa.htm (дата звернення: 27.09.2023)
2. Сорокіна Г. О. Екологічний туризм: навч. посіб. / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ. Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 206 с.
3. Сутність, поняття, концепції та моделі екотуризму. URL: <http://repository.dnu.dp.ua:1100/upload/eb644387770e0c8315bf65aa270d6efdLekciya-z-disciplini.pdf> (дата звернення: 27.09.2023)
4. Зіставлення особливостей «м'якого» і «жорсткого» туризму. URL: http://ni.biz.ua/4/4_5/4_5863_sopostavlenie-osobennostey-myagkogo-i-zhestkogo-turizma.html (дата звернення: 04.10.2023)
5. Промисловий туризм: екологічний напрям. URL: https://tourlib.net/books_ukr/pendereckyj5-1.htm (дата звернення: 04.10.2023)
6. Види та базові принципи екологічного туризму. URL: <https://infotour.in.ua/shkola6-2.htm> (дата звернення: 04.10.2023)
7. Основні концепції та напрямки сучасного екотуризму. URL: <https://infotour.in.ua/arsenjeva.htm> (дата звернення: 27.09.2023)
8. Основні види і особливості екологічного туризму. URL: http://4ua.co.ua/sport/sa2bc79b4d53b88421306c27_0.html (дата звернення: 04.10.2023)
9. Тема 1. Функції туризму, умови та фактори його розвитку. URL: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=385217&chapterid=136398> (дата звернення: 28.09.2023)
10. Тонкошкур М. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Організація туризму» (Основи туризмознавства) (для студентів 1-2 курсу денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 6.140103 – Туризм) /

М. В. Тонкошкур, В. В. Абрамов, Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 134 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33758058.pdf> (дата звернення: 04.10.2023)

11. Продукт туристичного підприємства. URL: https://pidru4niki.com/1506091343713/turizm/produkt_turistichnogo_pidpriyemstva (дата звернення: 28.09.2023)

12. Вишневський В. І. Екологічний туризм: навч. посіб. / за ред. В. І. Вишневський. Київ: «Інтерпрес ЛТД», 2015. 140 с.

13. Дестинація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Дестинація> (дата звернення: 04.10.2023)

14. Google Earth (планета Земля): установка, можливості програми. URL: https://bankchart.com.ua/finansoviy_gid/groshi_rodini/statti/znayomtesya_google_earth_putivnik_dlya_pochatkiivsiv (дата звернення: 05.10.2023)

15. Екологічна стежка як перший крок до екологічної свідомості населення. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/04/5-1.pdf> (дата звернення: 05.10.2023)

16. Кирпа О. В. Інновації в сфері туризму. Дніпропетровський університет імені Олеся Гончара (Україна). URL: http://www.confcontact.com/2016-ekonomika-i-menedzhment/7_kirpa.htm (дата звернення: 30.09.2023)

17. Використання інноваційних технологій в галузі туризму: монографія / В. М. Зайцева та ін. Запоріжжя: Дике Поле, 2015. 144 с. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/1914/1/Kuklina_Use_of_innovative.pdf (дата звернення: 03.10.2023)

18. Особливості інноваційних процесів в туристичній індустрії. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/garbera.htm (дата звернення: 05.10.2023)

19. Шевчук А., Шевчук Л. Зелений туризм як середовище інноваційної діяльності. Науково-виробничий журнал. Інноваційна економіка. 2017. № 9-10. С. 28-33. URL:

<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/295780.pdf>

(дата

звернення: 01.10.2023)

20. Скарбниці українських скансенів: музеї під відкритим небом, які треба відвідати кожному. URL: <https://suspilne.media/113922-skarbnici-ukrainskih-skanseniv-muzei-pid-vidkritim-nebom-aki-treba-vidvidati-koznomu/>

(дата звернення: 05.10.2023)

21. Посохов І. С., Сагайдачна А. В. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2019. № 9. С. 203-212.

22. Природоресурсний потенціал розвитку екологічного туризму Івано-Франківської області. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/pankiv.htm (дата звернення: 07.10.2023)

23. Москвяк Я. Є. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Карпатському регіоні України. Вісник ХНУ. Економічні науки. 2022. № 2. С. 184-188. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/05/2022-es-21-26.pdf>

(дата звернення: 09.10.2023)

24. Савіцька О., Савіцька Н., Погребняк Л. Екотуризм як важлива складова стратегії сталого розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 122-128. URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/24.pdf> (дата звернення: 09.10.2023)

25. Потенціал Полісся для екотуризму – величезний. URL: https://savepolesia.org/wp-content/uploads/2021/03/SavePolesia_Factsheet_Polesias-enormous-tourism-potential_UA.pdf (дата звернення: 07.10.2023)

26. Галагута О. В. Екологічний туризм як перспективний напрям туризму в Україні. Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: матеріали І Всеукраїнської інтернет-конференції, 17 травня 2016 року. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

2016. С. 69-72. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/4805/1/zb2016%20.pdf> (дата звернення: 09.10.2023)

27. Кузьміч І. С. Екологічні наслідки війни та проблематика екологічного туризму в контексті повномасштабного вторгнення РФ. Державний університет «Житомирська політехніка». URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/89.pdf> (дата звернення: 12.10.2023)

28. Малюта К. Г. Тенденції розвитку екологічного туризму в Україні. Новини науки: дослідження, наукові відкриття, високі технології. 2019. Том 6. С. 90-94. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=25656.pdf> (дата звернення: 14.10.2023)

29. Екологічні наслідки війни в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/06/22/249216/> (дата звернення: 13.10.2023)

30. Державна політика розвитку екологічного туризму в Україні: сучасні реалії та європейські орієнтири. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/dankevych.htm (дата звернення: 15.10.2023)

31. Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2667/> (дата звернення: 15.10.2023)

32. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М. Державна політика розвитку екологічного туризму в Україні: сучасні реалії та європейські орієнтири. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2022. № 69. С. 15-20.

33. Про туризм. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023)

34. Зінько Ю., Рутинський М., Кудла Н. та ін. Збереження і сталий розвиток Карпат: Навчальний посібник зі сталого туризму / за ред. М. Катсакіорі, М. Алемпакі, П. Джеракіс. Київ. 2009. 60 с. URL:

<https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/Zinko-YU.-Rutynskyy-M.-Zberezhennia-i-stalyy-rozvytok-Karpat-book.pdf> (дата звернення: 19.10.2023)

35. Екологічна стежка – Буштинський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді. URL: http://tiachiv-enc.edukit.uz.ua/informaciya_pro_zaklad/tvorchi_laboratorii/ekologichna_stezhka/ (дата звернення: 20.10.2023)

36. Екологічна стежка «Пасіки». URL: <https://uzhanskyi-park.in.ua/route/ekolohichna-stezhka-pasiky/> (дата звернення: 21.10.2023)

37. Комплексна еколого-освітня стежка «Чотири дороги». URL: <https://hutsulshchyna-park.in.ua/route/kompleksna-ekoloho-osvitnia-stezhka-chotyry-dorohy/> (дата звернення: 21.10.2023)

38. Екологічна стежка «До Соколиного Берда». URL: <https://kbz.in.ua/route/ekolohichna-stezhka-do-sokolynoho-berda/> (дата звернення: 21.10.2023)

39. Екологічна стежка «Лісова казка». URL: <https://zalissia-park.in.ua/route/ekolohichna-stezhka-lisova-kazka/> (дата звернення: 21.10.2023)

40. Науково-пізнавальна стежка «Знай, люби, оберігай». URL: <https://cheremoskyi-park.in.ua/route/naukovo-piznavalna-stezhka-polonynski-mandry/> (дата звернення: 21.10.2023)

41. Класифікація екотурів. URL: http://ni.biz.ua/4/4_5/4_5865_klassifikatsiya-ekoturov.html (дата звернення: 23.10.2023)

42. Плаваючі острови Супія в Яготині 2 дні – Дикий Тур. URL: <https://wildtour.com.ua/ru/tour/plavayuch-ostrovi-supya-v-yagotin-2-dn/> (дата звернення: 23.10.2023)

43. Екскурсія в Камміне село + каякінг на Дружбівському кар'єрі 1 день – Дикий Тур. URL: <https://wildtour.com.ua/ru/tour/ekskursiya-v-kamyane-selo-druzhbivskij-kar/> (дата звернення: 23.10.2023)

44. Зимова казка Міжріченського заповідника + фотосафарі в екопарку Деревиль – Дикий Тур. URL: <https://wildtour.com.ua/ru/tour/zimova-kazka-derovyly/>

[mzhrchenskogo-zapovdnika-fotosafar-v-ekoparku-derevil/](#) (дата звернення: 23.10.2023)

45. Геотур «В пошуках скарбів» – Дикий Тур. URL: <https://wildtour.com.ua/ru/tour/geotur-v-poshukah-skarbv/> (дата звернення: 25.10.2023)

46. Каньоны Гранитно-Степного Побужья – Дикий Тур. URL: <https://wildtour.com.ua/ru/tour/kanony-granitno-stepnogo-pobuzhya/> (дата звернення: 25.10.2023)

47. Відпочинок – куди поїхати в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/vidpochinok-kudi-pojihati-v-ukrajini-novini-ukrajini-50171876.html> (дата звернення: 27.10.2023)

48. Вилкове – українська Венеція – Туризм. URL: https://tsn.ua/osoblyva_ukraina/vilkove-ukrayinska-veneciya-310700.html (дата звернення: 30.10.2023)

49. Природні об'єкти – «Токівський водоспад» - DISCOVER.UA. URL: <https://discover.ua/locations/tokovskie-vodopady> (дата звернення: 30.10.2023)

50. Актівський каньйон – екстремальне місце для хоробрих серцем. URL: <https://funtime.com.ua/nature/aktovskyi> (дата звернення: 30.10.2023)

51. Парк «Беремицьке» ціни 2023 відео та фото. URL: https://ua.dorogovkaz.com/park_beremitskoe.php (дата звернення: 30.10.2023)

52. Зелені хутори Таврії. URL: <https://unalib.ks.ua/zeleni-hutori-tavrii.htm> (дата звернення: 30.10.2023)

53. Базальтові стовпи. URL: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/bazaltovi-stovpy/> (дата звернення: 30.10.2023)

54. Особливості інновацій у туризмі. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/chernikova.htm (дата звернення: 04.11.2023)

55. Барна Н. В., Коротєєва А. В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм: посібник. Київ, 2020. 125 с. URL: https://www.sgpinfo.org.ua/sites/default/files/pdf/inklyuzyvnyy_turyzm_.pdf (дата звернення: 05.11.2023)

56. Національні парки, заповідники Івано-Франківської області. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/ivano-frankivsk/> (дата звернення: 11.10.2023)
57. Об'єкти природно-заповідного фонду в Закарпатській області. URL: https://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=13 (дата звернення: 11.10.2023)
58. Заповідники, національні парки Львівщини – опис, перелік, карта. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/lviv/> (дата звернення: 11.10.2023)
59. Природно-заповідний фонд Чернівецької області. URL: https://prezi.com/1rxp8yrkp_1d/presentation/ (дата звернення: 11.10.2023)
60. Національні природні парки, заповідники Волині. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/volyn/> (дата звернення: 11.10.2023)
61. Природно-заповідний фонд Рівненської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-17.html> (дата звернення: 11.10.2023)
62. Заповідники Житомирської області. URL: <https://eprdep.zht.gov.ua/novyny18102018-zap.htm> (дата звернення: 11.10.2023)
63. Національні парки та заповідники Київської області. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/kyiv/> (дата звернення: 11.10.2023)
64. Національні парки, заповідники Чернігівщини. Перелік, опис. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/chernigiv/> (дата звернення: 11.10.2023)
65. Природно-заповідний фонд Сумської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-18.html> (дата звернення: 11.10.2023)
66. Природно-заповідний фонд Тернопільської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-19.html> (дата звернення: 11.10.2023)
67. Природно-заповідний фонд Вінницька область. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-2.html> (дата звернення: 11.10.2023)
68. Природно-заповідний фонд Хмельницької області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-22.html> (дата звернення: 11.10.2023)

69. Природно-заповідний фонд Кіровоградської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-11.html> (дата звернення: 11.10.2023)
70. Природно-заповідний фонд Черкаської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-23.html> (дата звернення: 11.10.2023)
71. Природно-заповідний фонд Полтавської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-16.html> (дата звернення: 11.10.2023)
72. Природно-заповідний фонд Дніпропетровської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-4.html> (дата звернення: 11.10.2023)
73. Природно-заповідний фонд Запорізької області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-8.html> (дата звернення: 11.10.2023)
74. Перелік об'єктів природно-заповідного фонду, розташованих на території Миколаївської області. URL: <https://mykolaivska.land.gov.ua/перелік-об'єктів-природно-заповідно/> (дата звернення: 11.10.2023)
75. Національні парки, заповідники в Одеській області. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/odesa/> (дата звернення: 11.10.2023)
76. Заповідники та природні національні парки Херсонщини. URL: <https://www.nationalparks.in.ua/pryrodni-parky/herson/> (дата звернення: 11.10.2023)
77. Природно-заповідний фонд АР Крим. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-1.html> (дата звернення: 11.10.2023)
78. Природно-заповідний фонд Харківської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.htm> (дата звернення: 11.10.2023)
79. Нові пам'ятки природи Донеччини: що це дає довкіллю та людям. URL: <https://acmc.ua/novi-pamyatky-pryrody-donechchyny-shho-cze-daye-dovkilliyu-ta-lyudyam/> (дата звернення: 11.10.2023)
80. Природно-заповідний фонд Луганської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-12.html> (дата звернення: 11.10.2023)

ДОДАТКИ

Картографічне зображення з інтернет-ресурсу Google Earth на прикладі
Поліського природного заповідника

Ресурсний потенціал для розвитку екологічного туризму в Україні

Регіон	Область	Екотуристичні об'єкти
Карпатський регіон	Івано-Франківська	Верховинський національний природний парк; Галицький національний природний парк; Національний природний парк «Гуцульщина»; Карпатський національний природний парк; Національний природний парк «Синьогора»; Природний заповідник «Горгани».
	Закарпатська	Карпатський біосферний заповідник; Національний природний парк «Синевир»; Ужанський національний природний парк; Національний природний парк «Зачарований край»; Регіональний ландшафтний парк «Притисянський»; Регіональний ландшафтний парк «Синяк».
	Львівська	Національний природний парк «Бойківщина»; Національний природний парк «Королівські Бескиди»; Національний природний парк «Північне Поділля»; Національний природний парк «Сколівські Бескиди»; Національний природний парк «Яворівський»; Природний заповідник «Розточчя».
	Чернівецька	Вижницький національний природний парк; Черемоський національний природний парк; Хотинський національний природний парк.
Північний регіон	Волинська	Національний природний парк «Прип'ять-Стохід»; Національний природний парк «Цуманська Пуща»; Шацький національний природний парк; Черемський природний заповідник.
	Рівненська	Рівненський природний заповідник; Дермансько-Острозький національний природний парк; Нобельський національний природний парк.
	Житомирська	Поліський природний заповідник; Природний заповідник «Древлянський».

Продовження додатку Б

	Київська	Національний природний парк «Білоозерський»; Національний природний парк «Голосіївський»; Національний природний парк «Залісся»; Чорнобильський радіаційно-біологічний біосферний заповідник.
	Чернігівська	Національний природний парк «Залісся» (частково); Національний природний парк «Ічнянський»; Національний природний парк «Мезинський»; Регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський».
	Сумська	Природний заповідник «Михайлівська цілина»; Гетьманський національний природний парк; Деснянсько-Старогутський національний природний парк; Регіональний ландшафтний парк «Сеймський».
Українське Поділля	Тернопільська	Природний заповідник «Медобори»; Національний природний парк «Дністровський каньйон»; Національний природний парк «Кременецькі гори»; Регіональний ландшафтний парк «Загребелля»; Регіональний ландшафтний парк «Зарваницький».
	Вінницька	Національний природний парк «Кармелюкове поділля»; Регіональний ландшафтний парк «Дністер»; Регіональний ландшафтний парк «Мустафа»; Регіональний ландшафтний парк «Немирівське Побужжя»; Регіональний ландшафтний парк «Середнє Побужжя».
	Хмельницька	Національний природний парк «Мале Полісся»; Національний природний парк «Подільські Товтри»; Регіональний ландшафтний парк «Мальованка».

Продовження додатку Б

Центральний регіон	Кіровоградська	Боковеньківський регіональний ландшафтний парк ім. М. Л. Давидова; Регіональний ландшафтний парк «Світловодський».
	Черкаська	Канівський природний заповідник; Національний природний парк «Білоозерський»; Регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів».
	Полтавська	Національний природний парк «Нижньосузьський»; Національний природний парк «Пирятинський».
	Дніпропетровська	Дніпровсько-Орільський природний заповідник.
	Запорізька	Національний природний парк «Великий Луг»; Національний природний парк «Приазовський»; Регіональний ландшафтний парк «Панай».
Південь України	Миколаївська	Природний заповідник «Єланецький степ»; Національний природний парк «Бузький Град»; Регіональний ландшафтний парк «Кірибурнська коса»; Регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя»; Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»; Регіональний ландшафтний парк «Приінгульський»; Ландшафтний заказник «Вовча Балка».
	Одеська	Дунайський біосферний заповідник; Національний природний парк «Тузловські лимани»; Національний природний парк «Нижньодністровський»; Регіональний ландшафтний парк «Ізмаїльські острови»; Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський».

Продовження додатку Б

	Херсонська	Біосферний заповідник «Асканія-Нова»; Чорноморський біосферний заповідник; Національний природний парк «Азово-Сиваський»; Національний природний парк «Джарилгацький»; Національний природний парк «Олешківські піски»; Національний природний парк «Кам'янська Січ»; Національний природний парк «Ниžньодніпровський».
	АР Крим	Казантипський природний заповідник; Карадазький природний заповідник; Кримський природний заповідник; Природний заповідник «Лебедині острови»; Природний заповідник «Мис Март'ян»; Опукський природний заповідник; Ялтинський гірсько-лісовий природний заповідник; Національний природний парк «Чарівна гавань».
Східний регіон	Харківська	Національний природний парк «Гомільшанські ліси»; Національний природний парк «Дворічанський»; Національний природний парк «Слобожанський».
	Донецька	Заповідник «Кам'яні могили»; Заповідник «Крейдяна флора»; Заповідник «Хомутовський степ»; Кальміуський заповідник; Регіональний ландшафтний парк «Клебан Бик»; Регіональний ландшафтний парк «Краматорський»; Регіональний ландшафтний парк «Донецький кряж»; Регіональний ландшафтний парк «Половецький степ»; Регіональний ландшафтний парк «Зуївський»; Регіональний ландшафтний парк «Слов'янський курорт».

Продовження додатку Б

	Луганська	Природний заповідник «Провальський степ»; Природний заповідник «Станично-Луганське»; Природний заповідник «Стрільцівський степ»; Природний заповідник «Трьохізбенський степ»; Національний природний парк «Кремінські ліси»; Регіональний ландшафтний парк «Біловодський».
--	-----------	---

Джерело: розроблено автором за даними [56-80]

Протягом всієї екскурсії на маршрут слід дотримуватися наступних правил

Перебуваючи на природі, будьте уважні, дбайте про власну безпеку.

Нехай ваша присутність буде безпечною для комах, птахів та звірів. При зустрічі з представниками фауни помилуйтеся ними і, якщо пощастись, сфотографуйте.

Підтримуйте чистоту, поведьтеся тихо.

Бережіть дерева і кущі від пошкоджень, залиште квіти та лікарські рослини дикій природі.

Тримайтесь на безпечній відстані від урвищ.

Дбайливо ставтесь до майна підприємства, у т.ч. до інформаційних щитів, межових знаків, пам'ятників.

Не беріть з природи нічого, крім відзнятих світлин. Не залишайте нічого, крім слідів ніг. Не вбивайте нічого, крім часу.

Аналіз екотурів від туристичної фірми «WildTour»

Назва туру	Ціна, грн	Тривалість, к-сть днів	Програма туру	Що входить в ціну	Що не входить в ціну
Плаваючі острови Супія в Яготині	2900	2	День 1. О 17-00 вирушення з Києва у п'ятницю зі станції метро «Позняки», конкретно з парковки NOVUS. Подорож триватиме 100 кілометрів до Яготина. Прибуття та розміщення у затишних котеджах, розташованих у чарівному місці прямо на березі річки Супій. На вечерю обіцяють плов і шашлики. День 2. Після сніданку розпочнеться подорож на байдарках по озеру Супій з метою відвідування плавучих островів. Тривалість цього сплаву приблизно 4 години. Після закінчення сплаву буде обід, де вас порадують ухую, приготованою з річкової риби, і ви зможете скуштувати місцеву крафтову медовуху. Потім відбудеться переїзд в центр	Проживання у комфортних котеджах з усіма зручностями. Сплав на надувних байдарках для трьох осіб по ріці Супій. Надання рятівних жилетів в оренду. Послуги кваліфікованого гіда. Харчування, включаючи плов та шашлики у перший день, сніданок та обід у другий день, а також дегустацію місцевої крафтової медовухи. Вартість включає входні квитки і екскурсію до картинної галереї.	Проїзд 750 гривень на одну особу. Також можливий варіант проїзду на власному авто.

Продовження додатку Г

			міста, де вас чекає прогулянка в старовинному Яготинському парку, розташованому на крутих схилах над річкою Супій. Ви також відвідаєте палац Розумовських, де розташована невелика картинна галерея із живописом видатної художниці Катерини Білокур. Вечеря буде подаватися, і після цього ви вирушите назад до Києва, куди прибудете ввечері.		
Екскурсія в Камінне село + каякінг на Дружбівському кар'єрі	1450	1	О 7-00 ранку виїзд з Києва від станції метро «Академмістечко» і подорож протягом близько 220 кілометрів. Прибуття до села Рудня-Замисловицька в Олевському районі Житомирщини. Проведення пішохідної авторської екскурсії «Легенди та таємниці Кам'яного села». Під час цієї прогулянки ви дізнаєтеся багато цікавого про різні артефакти та легенди, пов'язані з Кам'яним селом. Ви	Транспортування мікроавтобусом з Києва. Проведення пішохідної екскурсії по Кам'яному селу. Смачний обід. Послуги гіда під час екскурсії. Емоційний сплав на надувних байдарках вздовж скелястих берегів кар'єру Дружба.	-

Продовження додатку Г

			побачите скам'янілих закоханих, камінь- компас, кам'яну «школу» та «церкву», а також сліди Бога та пазурів диявола. Також дізнаєтесь про давній поліський промисел – збирання дикого меду в бортях. Потім вас чекає переїзд і огляд надзвичайної інстаграм-локації – залишеного Дружбівського кар'єру «Кварц». Ця локація розташована серед соснових лісів, і високі береги кар'єру зовсім несподівано розмиваються водою, утворюючи бірюзову воду в озері. Це призводить до захоплення усіх відвідувачів, і їм справді хочеться сказати «Вау!». Після цього вас очікує сплав на байдарках вздовж скелястих берегів Дружбівського кар'єру, який триватиме близько 1,5 години. Повернення в Київ близько 21-00.		
--	--	--	---	--	--

Продовження додатку Г

Зимова казка Міжріченського заповідника + фотосафарі в екопарку Деревиль	750	1	Поїздка від станції метро «Мінська» автобусом або можливість користуватися власним автомобілем. Переміщення на відстань близько 100 км до с. Отрохів в Козелецькому районі Чернігівської області, де розташовані заповідник і екопарк. Від 10-00 до 11-00 екскурсія на позашляховиках під керівництвом гід-егеря. Заповідник розташований на території понад 240 гектарів лісу, на якій мешкає понад 600 великих тварин, включаючи оленів, ланей, муфлонів, козуль, лам, буйволів, шотландських гірських биків, домашніх вівць, верблюдів та популяцію коней Пржевальського. Ви матимете можливість не тільки побачити всіх цих тварин, але і зробити незабутні фотографії разом із ними під час зупинок. Після фотосафарі вас порадують	Гід зі знанням власних резервацій. Пішохідна екскурсія по Міжріченському заповіднику. Екскурсія до музею лісових промислів. Дегустація настоянок. Гарячий чай протягом всього туру. Обід, який включає глінтвейн та куліш з ковбасками гриль.	Проїзд до Отрохів (400 грн з людини, можливий на власному авто). Екскурсія на позашляховиках по екопарку Деревиль (500 грн для дорослих, 250 грн для дітей до 12 років).
---	-----	---	---	--	---

Продовження додатку Г

			гарячим чаєм з лісових трав та ягід і варенням з соснових шишок. Екскурсія екологічною тропою під керівництвом гіда Андрія Сагайдака в зимовий ліс та на замерзле болото. Після цієї прогулянки ви зможете скуштувати домашні настоянки. Після цього вас чекає екскурсія в музей лісових промислів, де всі експонати можна брати в руки, одягати і фотографуватися з ними. На завершення неймовірної подорожі вас чекатиме вогнище, смачний куліш з ковбасками гриль та фірмовий «глінтвейн» від Андрія Сагайдака, який не зовсім звичайний. Вечірній виїзд до Києва.			
Геотур пошуках скарбів»	«В	1450	1	Збір групи біля станції метро «Житомирська», на парковці біля супермаркету NOVUS о 8-00 ранку. Переїзд та огляд природної пам'ятки	Перевезення групи на мікроавтобусі. Екскурсійне обслуговування відповідно до запланованої програми тура. Обід включений	-

Продовження додатку Г

			– скелі «Високий камінь» з відкриттям червоного і рожевого пегматиту. На вершині скелі є віючий майданчик з чудовим видом на заплаву річки Тетерів. Під горою розташований грот, який є археологічною пам'яткою і містить сліди первісної людини. Любителям збирання мінералів тут буде над чим подумати, оскільки під ногами можна знайти напівпрозорі «луски» мусковіту. Переїзд до міста Хорошів, де відбудеться екскурсія в Музей дорогоцінного та декоративного каміння. Музей виставляє різні види дорогоцінного та декоративного каміння, такі як берил, аквамарин, кришталь, кварц, моріон, топаз, аметист та інші. У музеї представлено близько 1800 зразків мінералів та гірських порід з різних частин світу. По завершенні екскурсії переїзд до	у вартість туру. Вхідні квитки до музею також включені у вартість туру.	
--	--	--	--	--	--

Продовження додатку Г

			закинутої каменоломні, де група намагатиметься знайти кристали кварцу, берилу та топазів. Пішохідна геоекспедиція по центральному парку Коростеня з оглядом каньйону річки Уж та пам'ятками природи, такими як «Плечі Перуна», «Баранячі лоби», «Ольжині купальні», «Велетенські Котли».		
Каньйони Гранітно- Степового Побужжя	2000	2	День 1. О 7-00 група збирається на станції метро «Теремки» в Києві. Подорож до національного парку «Бугський Гард» в село Петропавлівське, Миколаївська область. По дорозі зупинка в селі Мигея, щоб піднятися на видовищну площу на скелі «Протич» над бугськими порогами. По прибуттю до початку пішого маршруту на території національного парку «Бугський Гард», після	Проїзд мікроавтобусом з Києва. Дворазове гаряче харчування щоденно (першого дня – обід і вечеря, другого – сніданок і обід). Послуги гіда. Експедиція по каньйонам. Прокат особистого туристичного спорядження (спальні мішки та каримати). Прокат групового туристичного спорядження (намети, намет від дощу, казани	Вхідні квитки.

Продовження додатку Г

			смачного обіду і інструктажу з питань техніки безпеки, ви залишаєте всі речі в автобусі та вирушаєте в піший похід вздовж річки Мертвовод у «Петропавлівський каньйон». Це найбільш важкодоступний і найменш відвідуваний каньйон з усіх трьох у цьому турі. 99% людей, які брали участь в екскурсіях у цих місцях, не досягають його або не доїжджають до нього. Вертикальні гранітно-базальтові стіни досягають висоти до 50 метрів і зберегли найбільшу кількість рідкісних ендемічних рослин, занесених до Червоної Книги. По закінченні походу ви переночуєте в Актовському каньйоні на мальовничій поляні біля річки. День 2. Піша прогулянка та огляд Актовського каньйону. Це найбільший і величний каньйон на ріці Мертвовод. Частина маршруту	та інше).	
--	--	--	---	-----------	--

Продовження додатку Г

			пролягає по верхньому краю каньйону, а частина – по його дну. Підйом на видовищну площадку «Пуп Землі», розташовану в місці впадіння річки Арбузинка в Мертвовод. З її вершини видно практично всі основні місцеві визначні пам'ятки на відстань багатьох кілометрів. Огляд та екскурсія Арбузинського каньйону, який також називають «Долина Диявола». Незважаючи на його менші розміри, він не поступається своїм більшим сусідам у красі. Його більш пологі схили та стежка вздовж його дна дозволяють розглянути найцікавіші куточки.		
--	--	--	--	--	--

Продовження додатку Г

			Наприклад, насправді «кам'яний лабіринт» або язичковий «камінь-алтар», на якому приносили жертвоприношення. Огляд синього озера в закинутому гранітному кар'єрі з «місячними пейзажами». Це ще одне секретне місце, куди практично ніхто не заглядає. Прогулянка вздовж гранітних берегів річки Арбузинки плавно переходить у рукотворний лісовий парк «Урочище Лабіринт». Більше двохсот років тому на місці невеличких дубових гаїв граф Скаржинський заснував штучний ліс із численними видами екзотичних рослин і дерев для цих місць. За саджанцями цих дерев граф відправляв кораблі навіть у Північну Америку. Щоб зробити цей ліс водяним, довелося змінити русло Арбузинки. Від колишньої величі залишилися столітні дуби, декоративні		
--	--	--	---	--	--

Продовження додатку Г

			містечка та каскади невеликих водоспадів. Ваш тур закінчиться під стінами залишеного маєтку Скаржинських у селі Трикрати. Виїзд до Києва, по дорозі зупинка на видовищній площадці в заповідному урочищі «Гард» на Південному Бузі. З її вершини вам належить побачити, де розташовувалася Січ Буго-Гардської Паланки запорізьких козаків. А також мальовничі скелі «Пугач», «Сова», «Брама». Орієнтований час прибуття до Києва близько 22:00.		
--	--	--	---	--	--

Джерело: розроблено автором за даними [42, 43, 44, 45, 46]

Додаток Д

Ціни на послуги у природному парку «Беремицьке»

ЕКСКУРСІЇ

ПОСЛУГА	ТРИВАЛІСТЬ	ВАРТІСТЬ
Вхідний квиток комплексний (дитячий/дорослий)	–	80 грн/100 грн
Послуги гіда (будній/вихідний)	до 4 годин	1000/1500 грн
Послуги гіда (будній/вихідний)	до 7 годин	1500/2000 грн
Діти до 3-х років відвідують Парк безкоштовно. Дитячий квиток діє для осіб від 3-х до 14-ти років		
Групові екскурсії проводяться для груп від 10 до 30 осіб. Розклад збірних екскурсій можна відслідковувати на Facebook сторінці Парку		

Оренда будиночків

ДЕНЬ ОРЕНДИ	БУДНІ/ВИХІДНІ
Будинок на 1 добу	1 500/1 800 грн
Вартість вказана для 2-х осіб за 1 добу. Додаткове місце – 400 грн/особа	
Діти до 3 років розміщуються безкоштовно без надання додаткового місця	
До вартості входить вільне відвідування всіх локацій Парку	

Оренда наметів

	КІЛЬКІСТЬ ОСІБ	ВАРТІСТЬ
Будній день	до 6	800 грн
Оренда території під намет в кемпінгу “Вовча Гора” *	до 4	400 грн
*Вхід на локації Парку сплачується окремо		

Продовження додатку Д

ПОСЛУГИ КОНЮШНІ

ПОСЛУГА	ТРИВАЛІСТЬ/ВІК	ВАРТІСТЬ
Шагові маршрути	5 хвилин/від 10 осіб	50 грн
	10 хвилин/від 4 років	100 грн
	20 хвилин/від 5 років	200 грн
Маршрути для досвідчених вершників	60 хвилин/від 16 років	700 грн
	120 хвилин/від 16 років	1200 грн
Разове спеціалізоване заняття з тренером	45 хвилин/від 8 років	600 грн
Абонемент на 5 занять	225 хвилин/від 8 років	2600 грн
Абонемент на 10 занять	450 хвилин/від 8 років	5000 грн
Майстер клас по догляду за конем	20 хвилин/від 4 років	150 грн
	45 хвилин/від 16 років	200 грн
Прокат карети (до 5 осіб)	35 хвилин	500 грн
Прокат двоколки діти до 6 років	10 хвилин	100 грн
	20 хвилин	200 грн
Прокат диліжанса (до 10 осіб)	20 хвилин	650 грн

Продовження додатку Д

ДОДАТКОВІ ПОСЛУГИ +

ПОСЛУГА	ТРИВАЛІСТЬ	ВАРТІСТЬ
Оренда місця для пікніку (до 8 осіб) для проживаючих/ для відвідувачів Парку	1 день	400 грн/600 грн
Творчі майстер-класи	60 хвилин	150 грн
Прокат велосипедів і самокатів + захист	60 хвилин	200 грн
Прокат велосипедів і самокатів + захист	1 день	500 грн
Оренда бінокля	1 день	50 грн
Оренда снігоступів	1 день	70 грн
Оренда трекінгових палок	1 день	50 грн
«Політ над Парком» VR окуляри	–	100 грн
Оренда ракеток та воланчику для бадмінтону	1 день	100 грн
Оренда тенісного стола та ракеток з м'ячиком	1 день	100 грн
Стрільба з луку	10 пострілів	100 грн
Оренда дорослих лиж	1 день	150 грн
Оренда дитячих лиж	1 день	100 грн
Оренда санчат з матрасом	1 день	100 грн